

ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА 360: НАВИЧКИ ДЛЯ ЖИТТЯ

Збірник матеріалів обласного
науково-практичного семінару

Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти
Кафедра методик навчання та освітніх технологій

ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА 360°: НАВИЧКИ ДЛЯ ЖИТТЯ

*Збірник матеріалів
обласного науково-практичного семінару*

20 березня 2026 року

Луцьк – 2026

УДК 378:37.016

О-72

*Розглянуто на засіданні кафедри методик навчання та освітніх технологій Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти
(протокол № 3 від 10.03.2026 р.)*

*Рекомендовано до друку вченою радою
Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти
(протокол № 2 від 12 березня 2026 р.)*

Рецензенти:

РУБЛЬОВА Наталія, доктор філософії в галузі педагогіки, заступник директора з науково-педагогічної та освітньо-проектної діяльності Волинського ІППО;

ДЕНИСЮК Василь, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України та археології ВНУ імені Лесі Українки

Упорядник:

МУЛЯР Оксана, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри методик навчання та освітніх технологій Волинського ІППО

О-72 Громадянська освіта 360°: навички для життя : зб. матеріалів обласного науково-практичного семінару (м. Луцьк, 20 березня 2026 р.). Луцьк : ВІППО, 2026. 80 с.

У збірнику представлено матеріали доповідей та методичні рекомендації до викладання громадянської освіти в закладах загальної середньої освіти «Громадянська освіта 360°: навички для життя». Збірка буде корисною для вчителів громадянської освіти, соціальних працівників, тренерів для організації системної роботи з дітьми у формальній та неформальній освіті.

*Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за достовірність і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей.
Думки авторів тез і статей можуть не збігатись із позицією редакції.*

УДК 378:37.016

ЗМІСТ

ОЛЕШКО Петро

Вітальне слово 7

ГЕСЬ Олена

Громадянська освіта в цифрову епоху: потенціал уроків інформатики ... 8

ГОРОШКО Оксана

Волонтерство як інструмент формування активного громадянства 17

ЖУРАВСЬКА Марія

Внутрішній компас: самоідентичність та особиста відповідальність як основа для взаємодії з суспільством 22

ІЩИК Юлія

Подолання освітніх втрат як умова якісного навчання учнів у громаді 27

КІНАХ Неля

Активне громадянство як життєва навичка: освітній вимір 32

КОСТЮЧЕНКО Олена

Створення сучасного інтерактивного освітнього середовища на уроках громадянської освіти засобами платформи Canva 38

КРУК Богдана

Від пасивного учня до активного громадянина: методи та практики формування соціальної активності шкільної молоді 43

МУЛЯР Оксана, БАБИЧ Тетяна	
Інноваційні підходи до гейміфікації у громадянській освіті	49
ПОЛИЩУК Наталія	
Клас як громада: як підтримка дітей впо виховує солідарність на практиці	54
ТАЛАШКО Олена	
Від тексту до громадянської позиції: потенціал зарубіжної літератури у вихованні активного громадянина	59
ТОМАЧЕНКО Олександр, ТОМАЧЕНКО Тетяна	
Реалізація інтеркультурної політики в м. Луцьку	68
ЧОРНА Наталія, ДЕЙНЕКА Олена	
Волонтерська діяльність як засіб самореалізації та розвитку soft skills у підлітків	73

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

ОЛЕШКО Петро,

кандидат історичних наук, професор, заслужений працівник освіти України, директор Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти

Вітаю, шановні колеги, учасники обласного науково-практичного семінару «Громадянська освіта 360: навички для життя»!

Сьогодні, в умовах повномасштабної війни та глобальних трансформацій, розвиток громадянської освіти в Україні переходить із площини теоретичних дискусій у сферу стратегічної необхідності. Реформування цієї галузі в контексті Нової української школи (НУШ) є не лише освітнім завданням, а й базовим складником національної безпеки. Саме тому обласний науково-практичний семінар «Громадянська освіта 360: навички для життя» став важливою платформою для об'єднання зусиль науково-педагогічних працівників нашого інституту післядипломної педагогічної освіти та педагогів-практиків Волині.

Саме така синергія теоретичних напрацювань і прикладних майстер-класів сприяє розвитку української науки та забезпечує якісне вдосконалення освітнього процесу, орієнтованого на виховання покоління, здатного до розбудови демократичної та правової держави в умовах глобальних змін.

У межах концептуального дискурсу обласного науково-практичного семінару «Громадянська освіта 360: навички для життя» актуалізується необхідність комплексного переосмислення методичних та змістовних засад формування громадянської компетентності в сучасному освітньому просторі. Сучасна парадигма

громадянської освіти виходить за межі суто теоретичного інформування, трансформуючись у багаторівневу систему підготовки особистості до викликів динамічного світу, де підручник стає не лише джерелом знань, а стратегічним інструментом моделювання життєвих сценаріїв. У цьому контексті особливого значення набуває наступність освітнього процесу, що реалізується через інтеграцію практичних інструментів громадянського виховання вже на етапі початкової школи, закладаючи фундамент для подальшого переходу від академічного тексту до свідомої громадянської позиції.

Практична площина семінару акцентує увагу на переході до дієвого громадянства, де теоретичні напрацювання реалізуються через інтерактивні методи взаємодії та візуалізацію контенту. Таким чином, цілісний підхід «360 градусів» забезпечує формування універсального набору навичок, необхідних для успішної життєдіяльності та активної участі в розбудові сучасної держави.

Віримо, що плідна співпраця академічної спільноти та практиків сприятиме утвердженню якісної української освіти. Разом до перемоги та розбудови свідомої громадянської нації!

ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА В ЦИФРОВУ ЕПОХУ: ПОТЕНЦІАЛ УРОКІВ ІНФОРМАТИКИ

*ГЕСЬ Олена,
учитель інформатики
КЗЗСО «Луцька гімназія № 13 Луцької міської ради»*

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується тотальною цифровізацією всіх сфер життя, що висуває нові вимоги до освітнього процесу. Представники поколінь **зумерів** та **альфа** – це перші покоління, які повністю

зростають у цифровому світі, для яких віртуальний простір став природним середовищем навчання, дозвілля та соціальної взаємодії. Оскільки значна частина суспільних процесів сьогодні відбувається саме в онлайн-площині, на нас, педагогів, покладається відповідальність за формування в учнів свідомого ставлення до цифрових технологій. Це передбачає зміну підходу: від простого опанування технічних навичок до виховання зрілої особистості, яка здатна реалізувати себе як відповідальний цифровий громадянин.

Цифрова грамотність у сучасному світі – це не лише вміння користуватися програмами, натискати кнопки чи створювати програмний код, а насамперед здатність вільно та безпечно діяти в глобальному інформаційному полі. Це вміння критично мислити в потоці фейків, вміння захистити персональні дані, етично спілкуватись, це готовність брати на себе відповідальність за власні дії в мережі та поважати гідність інших у глобальному інформаційному просторі. Безпека та відповідальність в Інтернеті сьогодні є такими ж базовими навичками, як вміння читати чи переходити дорогу на зелене світло.

Саме тому колаборація між інформатикою та громадянською освітою сьогодні є такою необхідною, значущою та корисною. Якщо громадянська освіта формує світогляд – розуміння прав, етики та медіаграмотності, то інформатика надає учням практичний алгоритм для захисту цих цінностей у цифровому просторі. Отже, інформатика дає учням технічний інструментарій, а громадянська освіта наповнює його змістом, цінностями та сенсом.

Лише через інтеграцію цих предметів стає можлива підготовка молоді до викликів цифрової епохи, перетворення пасивних споживачів контенту на проактивних та відповідальних учасників суспільства.

Актуальність. У статті представлено дотичні теми двох навчальних предметів, окреслено можливі траєкторії інтеграції між громадянською освітою та інформатикою, а також продемонстровано перелік практичних вправ, платформ і педагогічних технік, які вчителі інформатики вже використовують у своїй практиці та які можуть стати ефективним інструментом для реалізації навчальної модельної програми «Громадянська освіта» у закладах загальної середньої освіти.

Чи мають спільні точки дотику щодо змістового наповнення такі предмети, як громадянська освіта та інформатика? На перший погляд – не зовсім. Адже ці дисципліни належать до різних освітніх циклів: одна має суспільно-гуманітарне спрямування, інша — природничо-математичне. Проте аналіз модельних програм, показав, що такі спільні точки все ж існують, і їх доволі багато (Таблиця 1). Це відкриває можливості для змістовної інтеграції громадянської освіти та інформатики й робить навчання більш сучасним і практикоорієнтованим [1, 3].

Таблиця 1

**Таблиця інтеграції предметів
ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА ТА ІНФОРМАТИКА НУШ**

Громадянська освіта Модельна програма <i>О. Васильків, В. Кравчук, З. Танчин, 8 клас</i>	Інформатика Модельна програма <i>Н. Морзе, О. Барна, 8 клас</i>	Спільна навчальна діяльність
Світ інформації та мас-медіа. Поняття медіаграмотності, фейки, маніпуляції	Інформаційні процеси та системи. Пошук інформації в інтернеті, критичне оцінювання джерел	Створення алгоритму перевірки достовірності новин; аналіз метаданих зображень для виявлення фотофейків

Права та свободи людини. Право на приватність, захист персональних даних	Мережеві технології. Кібербезпека. Захист даних, безпека в соціальних мережах, шифрування	Налаштування рівнів приватності в акаунтах; вивчення методів соціальної інженерії та способів захисту від них
Взаємодія громадян і держави. Електронне урядування, цифрові послуги	Інформаційні технології у суспільстві. Хмарні сервіси, онлайн-форми, державні портали е-урядування (Дія)	Практикум з використання електронних петицій, запитів на публічну інформацію або запису в електронні черги
Людина в соціокультурному просторі. Стереотипи та дискримінація, мова ворожнечі	Створення та опрацювання текстових документів / Мультимедіа. Етика цифрового спілкування (нетикет)	Розробка соціальних постерів (у Canva або текстових редакторах) про толерантність та протидію дискримінації

Ця синергія предметів є класичним прикладом того, як технології (інструмент) та гуманітарні цінності (зміст) створюють цілісну освіту. Глибокий аналіз переваг такої інтеграції для обох сторін та перелік компетентностей, які здобувають учні представлений в трьох напрямках:

1. Значення інтеграції для діяльності вчителя інформатики

Інтеграція громадянської освіти в інформатику підвищує навчальну мотивацію учнів через використання практичних завдань, пов'язаних із реальним цифровим середовищем. Це надає навчання особистісної значущості та сприяє усвідомленому застосуванню цифрових інструментів у повсякденному житті. Основні акценти:

- формування усвідомленого ставлення до навчання через практикоорієнтовані завдання;
- розвиток ціннісного ставлення до результатів (цифрова безпека, розпізнавання маніпуляцій, відповідальне використання інформації);
- формування життєвих компетентностей: критичне мислення, цифрова етика, захист персональних даних;
- реалізація наскрізних ліній НУШ (громадянська відповідальність, громадянська позиція) засобами цифрових інструментів.

Таким чином, інтегрований підхід забезпечує поєднання предметних знань із формуванням ключових компетентностей і підготовкою учнів до активної участі в інформаційному суспільстві.

2. Значення інтеграції для діяльності вчителя громадянської освіти

Інтеграція цифрових інструментів у зміст громадянської освіти створює умови для розширення можливостей педагогічної діяльності вчителя та переходу від суто теоретичного викладання до формування практичного досвіду громадянської участі учнів. Завдяки цьому навчальний предмет виходить за межі засвоєння нормативних положень і правил, перетворюючись на простір для моделювання реальних суспільних процесів і громадянських практик.

Важливим аспектом такої інтеграції є переорієнтація освітнього процесу від обговорення теоретичних засад демократії до опанування інструментів їх реалізації в цифровому середовищі. Учні отримують можливість не лише аналізувати суспільні явища, а й застосовувати цифрові ресурси для представлення власної позиції, аргументації та участі в обговоренні суспільно значущих питань.

Отже, інтеграція сприяє розвитку критичного мислення, підвищує інтерес до предмета та формує готовність учнів до активної громадянської діяльності в цифровому суспільстві.

3. Які компетентності формуються в учнів?

Інтеграційний підхід до навчання інформатики та громадянської освіти сприяє формуванню у учнів ключових компетентностей, необхідних для ефективної діяльності в сучасному цифровому суспільстві. До основних компетентностей, що формуються в учнів завдяки інтеграції, належать:

1. **Цифрова грамотність** – здатність ефективно використовувати цифрові пристрої та програмне забезпечення, керувати хмарними даними, налаштовувати кіберзахист (паролі, двофакторну аутентифікацію) та свідомо формувати власний цифровий слід.

2. **Інформаційна грамотність та медіаграмотність** – уміння критично аналізувати інформаційний контент, формулювати запити, перевіряти джерела (фактчекінг), розрізняти факти і судження, розпізнавати пропаганду, ботів та маніпулятивні заголовки.

3. **Громадянська відповідальність** – усвідомлення наслідків власних дій у цифровому середовищі, знання своїх прав і повага до прав інших користувачів мережі.

4. **Критичне мислення** – здатність аналізувати соціальні процеси через призму даних, виявляти логічні взаємозв'язки між технічними рішеннями та суспільними змінами.

5. **Комунікативна та етична компетентності** – уміння конструктивно вести дискусії в цифровому середовищі, створювати переконливий контент, дотримуватися норм нетикету та поважати цифрові права і гідність інших користувачів.

6. **Проектне мислення** – здатність визначати суспільні проблеми та пропонувати їх вирішення за допомогою

цифрових інструментів, планувати та реалізовувати проектну діяльність від ідеї до результату.

Ці компетентності формують основу для всебічного розвитку учнів і підготовки їх до активної участі у житті сучасного цифрового суспільства.

Методичні підходи

Використання технічних інструментів та онлайн-контенту в громадянській освіті розширює можливості організації навчання та сприяє формуванню практичних умінь учнів. Застосування інтерактивних методів (робота в парах і групах) дозволяє ефективно використовувати хмарні сервіси для спільної діяльності, формуючи навички співпраці, цифрової етики та відповідальності. Проектна діяльність забезпечує створення цифрового контенту, орієнтованого на аналіз і вирішення соціальних проблем, що підсилює практичну спрямованість навчання.

I. Онлайн-активності та інформаційні продукти

Важливим напрямом інтеграції інформатики та громадянської освіти є залучення учнів до створення власних інформаційних продуктів, що сприяє розвитку творчості, критичного мислення та практичного застосування цифрових інструментів. У процесі навчання учні можуть виконувати онлайн-завдання, інтерактивні вправи, брати участь у вікторинах, змагатись в навчальних іграх. Педагог може застосовувати дидактичні матеріали цифрового формату, зокрема флеш-картки і робочих аркуші, організовувати інтерактивні навчальні активності в різних форматах (картки, встановлення відповідностей, вікторини, завдання з відкритими відповідями).

Наприклад, у своїй роботі використовую:

- *Інфографіка-пам'ятка.* Створення в Canva інфографіки «Права й обов'язки учнів».
- *Інтерактивна розмальовка.* «Кібербезпека».
- *Флеш-картки.* «Безпека в інтернеті» (платформа Almanack).

○ *Робочі аркуші*. «Як впізнати фейк?» (платформа Almanack).

○ *Практичні робочі аркуші*. «Як зупинити кібербулінг?», «Безпека в соціальних мережах», «Інформаційне «сміття» цифрового і нецифрового формату» (чат GPT). Кожен аркуш містить рефлексію.

○ *Чеклісти для 5–9 класів* (платформа Cloud від Microsoft).

Також, у підготовці до уроків та під час їх проведення важливим і необхідним є використання онлайн-платформ та цифрових інструментів. Сучасний педагог розуміє, що саме вони уможливають проведення різноманітних інтерактивних активностей, створення текстового та візуального контенту на основі різних джерел інформації, а також організацію онлайн-ігор, вікторин і рефлексивних вправ, що підвищує мотивацію учнів, активізує пізнавальну діяльність та формує цифрові компетентності. Наприклад, платформи:

○ **Платформа Formative**. Проведення активностей.

○ **Платформа NotebookLM**. Створення візуального контенту.

○ **Платформа Wordwall**. Онлайн-активності: ігри, вікторини, рефлексивні вправи.

II. Позакласні заходи.

Участь у позакласних заходах сприяє практичному застосуванню знань, розвитку соціальних і громадянських компетентностей, формуванню комунікативних та організаційних навичок, а також підвищує мотивацію та активність учнів у навчальному процесі.

Наприклад, активності створені до Дня безпечного інтернету:

1. **Вікторини на платформі «Талан» (від НБУ).**

Ці активності спрямовані на розвиток фінансової грамотності та кібергігієни в онлайн-банкінгу: онлайн-вікторини, що стосуються захисту платіжних даних,

розпізнавання фішингових сайтів та правил безпечних покупок в інтернеті, гра «Правда чи фейк?»»

2. Квести та серіали на платформі «Дія.Освіта».

Платформа пропонує інтерактивні формати, що імітують реальні життєві ситуації: квест «Гієна Гієна й МереЖах».

Сучасний освітній процес потребує подолання міжпредметної фрагментації та впровадження цілісного підходу до навчання, оскільки пізнавальний досвід учнів формується в умовах інтегрованого, цифрового та динамічного середовища, що не обмежується рамками окремих навчальних тем чи часових меж уроку.

Метафора «дати вудку замість риби» у цифровій освіті відображає взаємодоповнюваність ролей учителя інформатики та громадянської освіти: інформатика формує цифрові навички та вміння працювати з технологіями, тоді як громадянська освіта забезпечує їх осмислене й безпечне застосування в інформаційному середовищі. Узгоджена взаємодія цих предметів сприяє формуванню не лише технічно грамотного користувача, а й свідомого громадянина, здатного критично оцінювати інформацію, протидіяти маніпуляціям і відповідально ставитися до власної приватності.

Список використаних джерел

1. Васильків І. Д., Кравчук В. М., Танчин І. З. Громадянська освіта. 6–9 класи : модельна навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Київ : МОН України, 2024. URL: <https://surl.li/biyyuy>

2. Міністерство освіти і науки України. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої освіти. 2016. URL: <https://surl.li/twvlji>

3. Морзе Н. В., Барна О. В. Інформатика. 7–9 класи : модельна навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Київ : МОН України, 2023. URL: <https://surl.li/xpxlyb>

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ АКТИВНОГО ГРОМАДЯНСТВА

*ГОРОШКО Оксана,
вчитель історії Буянівської гімназії – філії ОЗЗСО
«Торчинський ліцей Торчинської селищної ради»*

Волонтерство – це не лише добродійність, а й важливий інструмент формування активного громадянства. Воно виховує відповідальність, солідарність, емпатію та готовність діяти на благо суспільства. Сьогодні волонтерство для України набуло особливого значення та глибокого змісту. В українських реаліях війни воно стало не просто добровільною допомогою, а справжнім феноменом національної єдності та незламності. Люди допомагають військовим, переселенцям, дітям, які втратили домівки, збирають речі для потребуючих, організують благодійні ярмарки, проводять різноманітні акції підтримки.

У своєму дослідженні я прагнула показати, як волонтерство сприяє розвитку громадянських компетентностей, використовуючи приклади з життя громади села Буяни та учнівських ініціатив Буянівської гімназії-філії ОЗЗСО «Торчинський ліцей Торчинської селищної ради».

Мета роботи – з'ясувати, що волонтерство є важливим способом виховання активних і відповідальних громадян; довести, що участь здобувачів освіти у волонтерстві формує навички співпраці, солідарності, співчуття та відповідальності, які є основою громадянської освіти.

Волонтерська діяльність з давніх-давен була притаманна українському народу. Адже у словнику української мови поданий ряд слів-синонімів (доброчинність, добродійство, добродіяння, благодіяння...), які мають однакове тлумачення: «надавати допомогу, сприяти комусь-небудь у чомусь»[1]. Історія

доброчинства в Україні налічує багато років. На українських теренах завжди були люди, які безкоштовно давали допомогу хворим та нужденним.

В Україні традиції доброчинності сягають княжої доби та меценатства XIX століття. Офіційно волонтерство нашою державою визнано Постановою Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003 року № 1895 «Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг»[2]. Але справжній розквіт руху настав після Революції Гідності та війни на Донбасі. З початком повномасштабного вторгнення 2022 року волонтерство стало формою самоорганізації суспільства, що дозволило швидко реагувати на виклики та підтримувати армію й постраждалих.

На прикладах з життя Буянівської громади можна прослідкувати що волонтерство є дієвим засобом громадянської освіти, який виховує активних, відповідальних і небайдужих громадян, здатних змінювати суспільство на краще.

У селі Буяни, що на Волині, перші систематичні прояви волонтерського руху з'являються після початку російської агресії на сході України 2014р. Люди різних поколінь, професій, віросповідань, вчителі і учні, підприємці – усі за покликом душі не змогли бути байдужими. Почали допомагати АТО і ООС, щоб забезпечити воїнів необхідним хоча б частково.

24 лютого 2022 року новина про повномасштабне вторгнення застала мешканців Буянь зненацька, але вже в перші дні вони швидко самоорганізувалися:

– *самооборона села* – у перші дні війни чоловіки організували добровільне формування, чергували на блокпостах, встановили сирену для оповіщення про тривоги. Це приклад громадянської відповідальності та готовності діяти для безпеки громади.

– *кухня для військових* – жінки готували вареники, тушкованки, хліб, паски, пироги для військових і переселенців. Це прояв солідарності та співпраці, що формує навички колективної дії.

– *сухі борщі та viber-група «Буяниfood»* – молоді мешканки організували виробництво сухих борщів для фронту, створили онлайн-групу для координації. Це приклад використання сучасних технологій для громадянської активності.

– *допомога пораненим у госпіталях* - громада збирала, і продовжує це робити, продукти, теплі речі, їздили здавати кров, діти малювали листівки для солдатів. Це формувало культуру емпатії та моральної відповідальності.

Без перебільшення можна сказати, що всі жителі нашого села Буяни від перших днів активно включилися у волонтерську діяльність. Вони організували збір продуктів харчування, яких без перебільшення, збирали тонами: овочі, фрукти, м'ясо, риба, домашні консерви і випічка. Люди приносили з дому консервацію, овочі. Небайдужі односельчани збирали аптечки та ліки для фронту, теплий одяг та речі для військових і переселенців, перетворивши своє село на маленький осередок підтримки армії та постраждалих. Неодноразово чоловіки організували транспорт для доставки гуманітарних вантажів на кордон і до військових частин, надавали пальне для поїздок на передову, організовували логістику. Селяни проводили збір коштів, які передавали на закупівлю бронешитів, касок та турнікетів. Літні люди, які не могли фізично допомагати, віддавали свої заощадження. Таким чином, початок волонтерства у Буянах був дуже схожий на хвилю самоорганізації по всій Волині: кожен робив те, що міг, і це створило відчуття єдності та сили громади.

Волонтерство у школах України існувало й раніше, хоча і називалося добродійністю чи благодійністю. А з 2014 року стало важливою частиною життя учнів та школи.

Сьогодні воно охоплює багато різних проєктів – від допомоги армії до екологічних акцій. Шкільне волонтерство – це тисячі добрих справ, зроблених із непохитною вірою в нашу перемогу. Заради підтримки ЗСУ та допомоги людям із постраждалих населених пунктів наші діти та педагоги організують благодійні акції, допомагають з адмініструванням соцмереж, займаються творчістю та роблять багато інших дивовижних вчинків.

Колектив Буянівської гімназії завжди активно долучається до добрих справ і не стоїть осторонь волонтерства, перетворюючи кожну ініціативу на приклад єдності, співчуття та підтримки громади.

Можна виділити основні учнівські ініціативи Буянівської гімназії-філії опорного закладу загальної середньої освіти «Торчинський ліцей Торчинської селищної ради». Це:

шкільні акції підтримки – школярі та педагоги організували ярмарки, збирали речі для військових і переселенців, плели маскувальні сітки. Це практичне навчання співпраці та відповідальності;

пошукова група – команда школярів досліджувала історію волонтерства в Україні та у своїй громаді, проводила інтерв'ю з місцевою волонтеркою Іриною Врублевською. Це приклад формування навичок дослідницької роботи, критичного мислення та комунікації;

особисті історії родин – здобувачі освіти описували досвід своїх батьків і бабусь у волонтерстві, наприклад, випікання домашніх смаколиків для госпіталів. Це виховувало почуття причетності та гордості за свою громаду.

Волонтерство у Буянах стало практичним інструментом громадянської освіти, адже воно формує навички співпраці та комунікації, розвиває відповідальність і солідарність; виховує моральну свідомість; навчає критичному мисленню та дослідницьким навичкам.

Отже, дослідження дозволило зробити певні висновки.

Волонтерство в Україні стало потужним інструментом формування активного громадянства, адже воно поєднує практичну допомогу з вихованням відповідальності та солідарності.

Досвід громади села Буяни показує, що навіть невелика спільнота може мати значний вплив, коли її члени діють разом.

Залучення школярів до волонтерських практик сприяє розвитку громадянських компетентностей, формує навички співпраці, критичного мислення та емпатії.

Волонтерство є невід'ємною складовою громадянської освіти, адже воно навчає не лише знанням, а й діям – умінню брати відповідальність, допомагати, бути небайдужим.

Волонтерство слід розглядати як практичний інструмент виховання активних громадян, здатних змінювати суспільство на краще.

Пошукова група Буянівської гімназії – філії ОЗЗСО «Торчинський ліцей Торчинської селищної ради»

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / укл. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1895-2003-%D0%BF#Text>
3. URL: <https://www.facebook.com/groups/895566511093238/posts/1186193372030549/>
4. URL: <https://www.facebook.com/irina.vrublevs.ka.471644>

ВНУТРІШНІЙ КОМПАС: САМОІДЕНТИЧНІСТЬ ТА ОСОБИСТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ОСНОВА ДЛЯ ВЗАЄМОДІЇ З СУСПІЛЬСТВОМ

ЖУРАВСЬКА Марія,

учитель правознавства ЗЗСО «Луцька гімназія № 3»

Луцької міської ради Волинської області

У сучасному світі, що характеризується швидкими соціальними змінами, глобалізацією та інформаційним перенасиченням, особливої актуальності набуває формування особистості, здатної до свідомого вибору, відповідальної поведінки та ефективної взаємодії з суспільством. Сьогодні людина дедалі частіше опиняється перед викликом: як зберегти себе як особистість в потоці зовнішніх подразників? Для України ця тема є ще більш актуальною в контексті соціально-політичних викликів, війни, необхідності консолідації суспільства та розвитку демократичних інституцій.

Поняття «внутрішнього компаса» можна розглядати як інтегративну характеристику особистості, що поєднує систему цінностей, моральних орієнтирів, здатність до саморефлексії та відповідального вибору. Саме цей внутрішній механізм дозволяє людині орієнтуватися у складному соціальному середовищі, приймати рішення в умовах невизначеності та зберігати цілісність власної особистості.

Громадянська освіта в Україні сьогодні виступає не лише як навчальний предмет, а як важливий інструмент формування активного громадянина, здатного до участі в суспільному житті, критичного мислення та відповідальної поведінки.

Громадянська освіта відіграє ключову роль у формуванні самоідентичності та розвитку особистої відповідальності, що є базовими складовими активного

громадянства. Саме через усвідомлення себе як частини суспільства людина набуває здатності діяти не лише у власних інтересах, але й на благо спільноти.

1. Самоідентичність як основа особистісного розвитку

Самоідентичність – це усвідомлення людиною власної унікальності, належності до певних соціальних груп, а також розуміння своїх цінностей і ролі в суспільстві. Самоідентичність є складним багатовимірним процесом. У сучасному українському контексті вона також тісно пов'язана з національною ідентичністю, громадянською позицією та цінностями свободи й гідності (Пошетун, 2018).

Перш ніж говорити про права та обов'язки, місце людини в суспільстві, варто відповісти на фундаментальне питання: «Хто я?» Самоідентичність – це не просто ім'я чи професія, це складна система цінностей, переконань, культурних кодів та життєвого досвіду.

Формування самоідентичності відбувається під впливом родини та найближчого соціального оточення, освітнього середовища, медіапростору, історичних та культурних наративів.

В умовах інформаційних війн та пропаганди особливо важливою є здатність особистості до критичного мислення та медіаграмотності. Саме вони допомагають уникати маніпуляцій і формувати власну обґрунтовану позицію.

Розвинена самоідентичність сприяє:

- усвідомленню власних цінностей і принципів;
- формуванню стійкої життєвої позиції;
- здатності до саморозвитку;
- протистояти маніпуляціям;
- відкритості до міжкультурного діалогу.

Що для мене є важливим? Свобода, безпека, справедливість, добробут? Стівен Кові у своїй концепції «проактивності» (перша з семи звичок) стверджує, що між стимулом і реакцією існує проміжок, у якому людина має

свободу вибору. Цей вибір ґрунтується саме на цінностях. Чітке розуміння своєї ціннісної ієрархії дозволяє приймати рішення швидко і впевнено, особливо в стресових ситуаціях або ситуаціях морального вибору (Бех, 2012).

Здорова самоідентичність неможлива без усвідомлення особистих кордонів. Розуміння, де закінчується «я» і починається «інший», є базою для поваги до чужих прав і свобод.

Таким чином, самоідентичність виступає базою для формування внутрішнього компаса, який визначає напрям життєвого руху особистості.

У контексті громадянської освіти важливо створювати умови для самопізнання, рефлексії та розвитку емоційного інтелекту, що сприяє глибшому розумінню себе та інших.

2. Особиста відповідальність як ключова громадянська компетентність

Особиста відповідальність є невід'ємною складовою громадянської компетентності. Вона означає готовність людини усвідомлювати наслідки своїх дій, діяти відповідно до моральних норм і брати участь у розбудові суспільства.

В українському суспільстві значення особистої відповідальності особливо зросло у зв'язку з:

- розвитком громадянського суспільства;
- волонтерським рухом;
- участю громадян у демократичних процесах;
- необхідністю підтримки держави в умовах війни.

Практичними проявами відповідальності є:

- дотримання правових норм;
- участь у громадських ініціативах;
- волонтерська діяльність;
- екологічно свідоме мислення;
- повага до прав інших людей.

Освітній процес відіграє ключову роль у формуванні відповідальності. Ефективними є такі підходи: навчання через діяльність (learning by doing), проектна робота, моделювання життєвих ситуацій, участь у шкільному самоврядуванні (Пометун, 2018).

Ці практики сприяють переходу від пасивного засвоєння знань до активного формування життєвих навичок.

Формування відповідальності починається ще в дитинстві та продовжується протягом усього життя.

3. Взаємозв'язок внутрішнього компаса та соціальної взаємодії

«Внутрішній компас» формується на перетині самоідентичності та особистої відповідальності. Він виконує функцію внутрішнього регулятора поведінки, який допомагає людині:

- приймати етичні рішення;
- діяти послідовно відповідно до власних цінностей;
- зберігати стійкість у кризових ситуаціях (Бех, 2012).

У сучасному суспільстві ефективна взаємодія неможлива без таких якостей, як: емпатія; толерантність; комунікативна компетентність; здатність до співпраці.

Людина з розвиненим внутрішнім компасом:

- несе відповідальність за свої дії;
- здатна до конструктивного діалогу;
- поважає різноманіття думок;
- протидіє соціальній несправедливості.

Особливої ваги ці якості набувають у демократичному суспільстві, де взаємна довіра та активна громадянська позиція є основою стабільності та розвитку (Пометун, 2025).

4. Роль громадянської освіти в умовах сучасної України

Сучасна українська освіта орієнтується на компетентнісний підхід, де важливе місце займає громадянська та соціальна компетентності.

Реформа «Нова українська школа» акцентує увагу на вихованні відповідального громадянина, патріота та особистості, здатної до самореалізації (Пошетун, 2025).

В умовах війни громадянська освіта набуває нових змістів:

- формування стійкості (resilience);
- розвиток навичок критичного мислення;
- усвідомлення цінності свободи та демократії;
- готовність до участі в суспільних процесах.

Освіта стає простором, де учні не лише отримують знання, а й формують власну громадянську позицію, навчаються співпраці та відповідальності.

Висновки. Самоідентичність та особиста відповідальність є ключовими складовими внутрішнього компаса особистості. Вони визначають здатність людини до свідомого вибору, етичної поведінки та активної участі в суспільному житті.

У сучасному українському контексті формування цих якостей має стратегічне значення для розвитку демократичного суспільства, зміцнення державності та громадянської єдності.

Громадянська освіта повинна бути спрямована на розвиток не лише знань, а й цінностей, установок і практичних навичок, що дозволяють особистості ефективно взаємодіяти з суспільством. Саме через формування внутрішнього компаса можливе виховання відповідальних громадян, здатних до побудови справедливого та стійкого майбутнього України.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку. Київ : Академвидав, 2012.
2. Пошетун О. І. Громадянська освіта: теорія і методика навчання. Київ : Освіта, 2018.

3. Пометун О. І., Ремех Т. О., Серова Г. В. «Громадянська освіта» підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2025.

4. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої освіти. МОН України, 2016.

ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ ЯК УМОВА ЯКІСНОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ У ГРОМАДІ

ІЩИК Юлія,

консультант комунальної установи «Центр професійного розвитку педагогічних працівників» Маневицької селищної ради

Вступ. Сучасні умови функціонування освіти ставлять перед громадами нові виклики, пов'язані із забезпеченням якісного та доступного навчання для кожної дитини. Тривалі перерви в освітньому процесі, дистанційне навчання, соціальні та психологічні чинники спричинили появу значних освітніх прогалин, які впливають не лише на рівень знань учнів, а й на їхню мотивацію, здатність до критичного мислення та активної участі в суспільному житті. Саме тому проблема освітніх втрат сьогодні розглядається не лише як педагогічне питання, а як комплексний виклик для всієї освітянської спільноти.

Виклад основного матеріалу. У процесі викладання предметів суспільно-гуманітарного циклу, зокрема історії, учні формують навички аналізу інформації, аргументації, усвідомлення суспільних процесів та власної ролі в громаді. Проте ефективне формування цих компетентностей неможливе без належного рівня базових знань. Наявність освітніх прогалин ускладнює сприйняття нового матеріалу, знижує впевненість учнів у власних можливостях і часто призводить до втрати

інтересу до навчання. Саме тому системне виявлення та подолання освітніх втрат стає необхідною умовою ефективно організації освітнього процесу.

З метою отримання об'єктивної ситуації консультантом Комунальної установи «ЦПРПП», Іщик Ю. В., проведено опитування серед учителів закладів освіти Маневицької громади, які викладають предмети громадянського спрямування, передусім історію. Опитування мало на меті визначити, наскільки системно здійснюється моніторинг освітніх втрат, які практики використовують педагоги для їх подолання та якої підтримки вони потребують для більш ефективно роботи.

Результати опитування показали, що більшість педагогів усвідомлюють важливість системного аналізу навчальних досягнень учнів. Понад половина респондентів зазначили, що здійснюють моніторинг освітніх втрат систематично, використовуючи різні діагностичні інструменти для виявлення прогалин у знаннях. Значна частина педагогів проводить таку роботу періодично – на початку семестру, після завершення тем або перед підсумковим оцінюванням. Лише незначний відсоток респондентів зазначив, що застосовує моніторинг епізодично.

Такий розподіл відповідей свідчить про високий рівень професійної відповідальності педагогів та їхнє розуміння того, що без діагностики неможливо ефективно планувати навчальний процес. Водночас результати дослідження показують, що у багатьох випадках моніторинг залишається індивідуальною ініціативою вчителя і не завжди має системний характер. Основними причинами цього педагоги називають перевантаженість документацією, значний обсяг навчальних програм, обмеженість часу на індивідуальну роботу з учнями та відсутність уніфікованих діагностичних матеріалів.

Таким чином, отримані дані свідчать про необхідність створення більш системної інфраструктури моніторингу освітніх втрат на рівні громади. Наявність чітких алгоритмів, банку діагностичних матеріалів і методичних рекомендацій дозволила б перетворити моніторинг з епізодичної практики на стабільний інструмент управління якістю освіти.

Аналіз відповідей педагогів щодо методів подолання освітніх втрат показує, що в практиці закладів освіти використовуються різні підходи. Найпоширенішим залишається відновлювальна модель, яка передбачає повторення ключових тем, систематичне закріплення базових знань і додаткові пояснення під час уроків. Багато педагогів застосовують повторення матеріалу на кожному занятті, організовують консультації для окремих учнів або проводять додаткові заняття в малих групах.

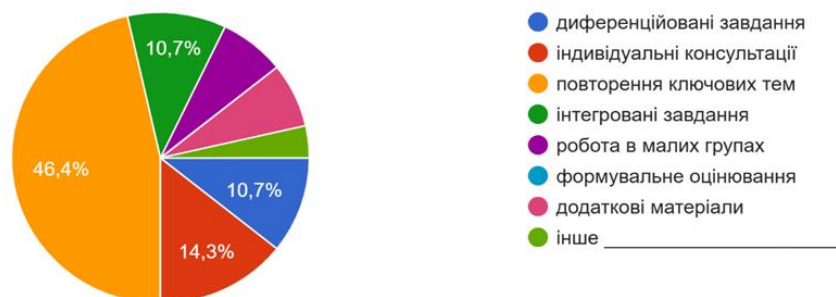
Поряд із цим активно використовуються індивідуалізовані підходи, що передбачають диференційовані завдання, індивідуальні консультації, супровід під час виконання навчальних проєктів та використання цифрових ресурсів для самостійного опрацювання матеріалу. Педагоги зазначають, що саме індивідуальна підтримка дозволяє точніше реагувати на навчальні прогалини, підвищує впевненість учнів і сприяє формуванню самостійності у навчанні.

Ще одним важливим напрямом є використання діяльнісних та інтерактивних методів навчання. У практиці педагогів поширюються групові форми роботи, інтегровані завдання, проєктна діяльність, використання мультимедійних ресурсів і цифрових платформ. Такі підходи дозволяють поєднувати навчальний зміст із реальними життєвими ситуаціями, активізують участь учнів у навчанні та допомагають долати психологічні бар'єри після тривалих перерв в освітньому процесі.

Серед прикладів успішних практик педагога відзначають проведення попередньої діагностики знань без формального оцінювання, організацію роботи в малих групах, використання проєктних завдань і цифрових інструментів. Наприклад, після тривалих перерв у навчанні в одному з класів було проведено діагностичне опитування через Google-форми, що дозволило визначити теми з найбільшими прогалинами. На основі отриманих результатів учні були об'єднані у невеликі групи для виконання практичних завдань, а також отримали індивідуальні консультації. Повторне оцінювання показало суттєве покращення результатів і підвищення впевненості учнів у власних знаннях.

Діаграма 1

Які методи Ви використовуєте для подолання освітніх втрат?
28 відповідей

Аналіз відповідей педагогів також дозволив визначити основні потреби, які виникають у процесі роботи з подолання освітніх втрат. Передусім це методична підтримка: потреба у готових діагностичних матеріалах, банку диференційованих завдань, сучасних дидактичних ресурсах і чітких методичних рекомендаціях. Значна частина педагогів зазначає необхідність організаційних змін, зокрема оптимізації навчального навантаження та створення умов для індивідуальної роботи з учнями.

Окремо педагоги підкреслюють важливість матеріально-технічного забезпечення, що дозволяє використовувати інтерактивні та цифрові інструменти навчання. Важливою залишається і психологічна підтримка учнів, адже їхня мотивація, впевненість у власних силах та емоційний стан безпосередньо впливають на результати навчання.

Важливим результатом дослідження стала також фіксація високого рівня готовності педагогів до впровадження нових підходів в освітньому процесі. Більшість респондентів висловили готовність використовувати інноваційні методи навчання, цифрові технології та інтерактивні форми роботи. Разом із тим педагоги зазначають, що для ефективної реалізації таких змін необхідна системна підтримка: методичний супровід, доступ до ресурсів та координація дій у межах громади.

Діаграма 2

Якої підтримки Ви потребуєте для ефективнішої роботи? (до 3 варіантів)
28 відповідей

Висновок. Отже, проведене дослідження демонструє, що проблема освітніх втрат є комплексною і потребує системного підходу. Подолання навчальних прогалин неможливе лише через окремі педагогічні зусилля, воно потребує узгодженої взаємодії педагогів, адміністрацій закладів освіти, батьківської спільноти та органів місцевого самоврядування.

Системний моніторинг результатів навчання, підтримка педагогів, використання сучасних методів і технологій, а також створення сприятливих організаційних умов дозволяють поступово зменшувати освітні втрати та забезпечувати якісне навчання для кожного учня. За умови належної методичної та ресурсної підтримки наявний потенціал педагогічної спільноти громади може стати основою для формування цілісної системи подолання освітніх втрат і підвищення якості освіти загалом.

Список використаних джерел

1. Діагностика та механізми подолання втрат у навчанні молодших школярів. Методичні рекомендації / кол. автор. ; за заг. ред. О. М. Топузова ; укл. О. В. Онопрієнко. Київ : Ін-тут педагогіки НАПН України, 2023. 146 с.

2. Діагностика та компенсація освітніх втрат у загальній середній освіті України : метод. рек. / кол. автор.; за заг. ред. О. М. Топузова ; укл. М. В. Головка. Київ : Педагогічна думка, 2023. 187 с.

3. Українська література. 5 клас: експрес-курс подолання освітніх втрат: практичний poradnik; за заг. ред. Т. О. Яценко / автори: Т. О. Яценко, І. А. Тригуб, О. А. Слижук. Київ : Педагогічна думка, 2023. 58 с.

АКТИВНЕ ГРОМАДЯНСТВО ЯК ЖИТТЄВА НАВИЧКА: ОСВІТНІЙ ВИМІР

*КІНАХ Неля,
доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри
педагогіки та психології Волинського інституту
післядипломної педагогічної освіти*

Вступ. У ХХІ столітті суспільний розвиток дедалі більше залежить від рівня громадянської активності населення, здатності громадян до відповідальної участі в демократичних процесах, ухвалення рішень і взаємодії

в межах правового поля. В умовах глобалізаційних змін, цифровізації, інформаційних викликів та соціально-політичних трансформацій особливого значення набуває формування активного громадянства як невід'ємної складової життєвих навичок особистості.

Для України ця проблема має особливу вагу. Сучасний етап розвитку держави характеризується глибокими суспільними змінами, зумовленими процесами демократизації, європейської інтеграції та необхідністю протистояння зовнішнім і внутрішнім загрозам. У цих умовах формується запит на громадянина нового типу – відповідального, свідомого, здатного до критичного мислення, соціальної взаємодії та активної участі в житті громади й держави.

Освіта виступає ключовим соціальним інститутом, який забезпечує не лише передачу знань, але й формування цінностей, установок і поведінкових моделей. Саме в освітньому середовищі закладаються основи громадянської ідентичності, правової культури та соціальної відповідальності. У цьому контексті громадянська освіта розглядається як інтегрований компонент освітнього процесу, спрямований на формування компетентностей, необхідних для ефективного функціонування в демократичному суспільстві.

Аналіз наукових праць українських дослідників, зокрема О. Пометун, В. Кременя, Н. Гупан, Л. Паращенко, свідчить про зростання уваги до проблеми формування громадянських компетентностей та переосмислення ролі освіти у цьому процесі. Водночас потребують подальшого дослідження питання практичної реалізації громадянської освіти як інструменту формування життєвих навичок.

Виклад основного матеріалу. Активне громадянство розглядається як комплексна характеристика особистості, що включає знання про суспільство, сформовані цінності

та практичні навички участі. За визначенням О. Пометун, громадянська компетентність передбачає здатність людини ефективно реалізовувати свої права та обов'язки, взаємодіяти з іншими та впливати на суспільні процеси [1].

Важливим є підхід, згідно з яким громадянство не обмежується формальним статусом, а трактується як активна позиція. В. Кремень наголошує, що сучасна освіта повинна формувати «людину-громадянина», здатну до критичного мислення, соціальної відповідальності та самореалізації [2].

Таким чином, активне громадянство виступає не лише соціальною характеристикою, а й життєвою навичкою, яка формується у процесі навчання та соціалізації.

Актуальність теми зумовлена низкою взаємопов'язаних чинників, що визначають сучасний розвиток українського суспільства.

По-перше, це необхідність зміцнення демократичних інститутів і громадянського суспільства. Активна участь громадян у суспільно-політичному житті є основою сталого розвитку держави, а формування відповідних навичок повинно розпочинатися ще в освітньому процесі.

По-друге, виклики воєнного часу значно підвищили роль громадянської відповідальності, солідарності та самоорганізації. Масштабні волонтерські рухи, участь громадян у підтримці армії та громад демонструють важливість сформованих громадянських компетентностей як практичних життєвих навичок.

По-третє, стрімкий розвиток інформаційного суспільства актуалізує потребу у формуванні критичного мислення, медіаграмотності та здатності протидіяти дезінформації. Це є невід'ємною складовою сучасного активного громадянства.

По-четверте, впровадження реформ у сфері освіти, зокрема концепції Нової української школи, визначає

громадянські та соціальні компетентності як ключові. Це потребує переосмислення підходів до навчання, впровадження інноваційних методик і створення освітнього середовища, орієнтованого на розвиток особистості.

По-п'яте, існує потреба у подоланні розриву між теоретичними знаннями та практичними навичками громадянської участі. Традиційні підходи до навчання часто не забезпечують формування здатності діяти, що обумовлює необхідність впровадження діяльнісних та компетентнісних підходів.

Таким чином, актуальність дослідження визначається необхідністю комплексного осмислення ролі освіти у формуванні активного громадянства як життєвої навички, що має стратегічне значення для розвитку українського суспільства.

Освіта є ключовим середовищем формування громадянських компетентностей. Концепція Нової української школи визначає громадянську та соціальну компетентності як одні з ключових [3]. Це передбачає інтеграцію відповідного змісту в навчальні програми, використання інтерактивних методів навчання та створення демократичного освітнього середовища.

Н. Гупан зазначає, що ефективна громадянська освіта має ґрунтуватися на діяльнісному підході, коли учні не лише отримують знання, а й набувають досвіду участі через проєктну діяльність, моделювання соціальних ситуацій та участь у шкільному самоврядуванні [4].

Особливу роль відіграють такі освітні практики:

- навчання через участь (participatory learning);
- розвиток критичного мислення;
- формування медіаграмотності;
- волонтерська діяльність;
- проєктно-орієнтоване навчання.

Ці підходи сприяють формуванню відповідальності, ініціативності та здатності до співпраці.

Сучасні реалії України значно підвищили значення громадянської активності. В умовах війни громадяни демонструють високий рівень самоорганізації, волонтерства та відповідальності за долю держави. Це підтверджує тезу про те, що громадянські навички є життєво необхідними.

Л. Паращенко підкреслює, що громадянська освіта має враховувати контекст безпеки, національної ідентичності та стійкості суспільства [5]. Важливо формувати у молоді:

- готовність до захисту демократичних цінностей;
- стійкість до дезінформації;
- здатність до соціальної згуртованості.

Таким чином, громадянська освіта набуває не лише освітнього, а й стратегічного значення для держави.

Попри значні досягнення, існують певні проблеми:

- недостатня підготовка педагогів;
- формалізація підходів до викладання;
- обмежене використання інтерактивних методів;
- недостатня інтеграція громадянської освіти в різні

предмети.

Водночас перспективи розвитку пов'язані з:

- впровадженням компетентнісного підходу;
- цифровізацією освіти;
- розвитком партнерства між школою та громадою;
- використанням міжнародного досвіду.

О. Пошетун наголошує на необхідності переходу від знанневої моделі до компетентнісної, де ключовим результатом є здатність діяти [1].

Висновки. Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що активне громадянство є складною інтегративною характеристикою особистості, яка поєднує знання, цінності, установки та практичні навички,

необхідні для ефективної участі в суспільному житті. У сучасних умовах воно виступає не лише соціальною якістю, але й ключовою життєвою навичкою, що забезпечує адаптацію людини до динамічних змін і викликів.

Визначальну роль у формуванні активного громадянства відіграє освіта, яка створює умови для розвитку громадянських компетентностей через поєднання теоретичних знань і практичного досвіду. Ефективна громадянська освіта має ґрунтуватися на компетентнісному та діяльнісному підходах, передбачати використання інтерактивних методів навчання, розвиток критичного мислення, медіаграмотності та соціальної відповідальності.

Доведено, що сучасні виклики, зокрема воєнний стан, інформаційні загрози та процеси глобалізації, посилюють значення громадянської освіти як інструменту формування стійкого, відповідального та свідомого суспільства. У цьому контексті громадянська освіта набуває стратегічного значення для забезпечення національної безпеки, соціальної згуртованості та демократичного розвитку держави.

Водночас виявлено низку проблем, пов'язаних із недостатньою практичною спрямованістю освітнього процесу, потребою підвищення кваліфікації педагогів та необхідністю інтеграції громадянської освіти у всі рівні та компоненти освітньої системи.

Перспективи подальшого розвитку пов'язані з удосконаленням змісту громадянської освіти, впровадженням інноваційних педагогічних технологій, розширенням співпраці між освітніми закладами та громадянським суспільством, а також адаптацією міжнародного досвіду до українських реалій.

Отже, формування активного громадянства як життєвої навички є одним із пріоритетних завдань сучасної освіти, реалізація якого сприятиме становленню відповідального громадянина та розвитку демократичного суспільства в Україні.

Список використаних джерел

1. Пометун О. І. Громадянська освіта: теорія і практика. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2018. 256 с.
2. Кремень В. Г. Філософія освіти XXI століття. Київ : Грамота, 2015. 304 с.
3. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи. Київ : МОН України, 2016. 40 с.
4. Гупан Н. М. Розвиток громадянської компетентності учнів у сучасній школі. Київ : Педагогічна думка, 2019. 198 с.
5. Паращенко Л. І. Громадянська освіта в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку. Київ : Інститут педагогіки НАПН України, 2020. 220 с.

СТВОРЕННЯ СУЧАСНОГО ІНТЕРАКТИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА УРОКАХ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ПЛАТФОРМИ CANVA

*КОСТЮЧЕНКО Олена,
переможець обласного конкурсу «Вчитель року – 2026»
у номінації «Громадянська освіта», вчитель громадянської освіти
КЗЗСО «Луцький ліцей № 11 Луцької міської ради»*

Сьогодні громадянська освіта виходить за межі традиційного розуміння навчального предмета та набуває особливого значення як чинник формування майбутнього демократичного суспільства. Сучасні учні зростають у складному інформаційному середовищі, що характеризується швидкими змінами, інформаційними викликами та поширенням маніпуляцій. У таких умовах особливої

актуальності набуває здатність молоді критично мислити, аналізувати інформацію, робити усвідомлений вибір і відстоювати власну позицію.

У зв'язку з цим завдання школи полягає не лише у передачі знань про демократію, права людини чи функціонування державних інституцій, а й у формуванні практичних умінь діяти, приймати відповідальні рішення та брати активну участь у суспільному житті.

Відповідно до статті 12 Закону України «Про освіту», метою освіти є формування компетентностей, необхідних для самореалізації особистості, відповідального громадянства та здатності жити й діяти в демократичному суспільстві. Державний стандарт базової середньої освіти визначає громадянську та соціальну компетентності як здатність особистості активно взаємодіяти із суспільством, співпрацювати, поважати права інших і відповідально діяти.

У цьому контексті особливої значущості набуває створення сучасного інтерактивного освітнього середовища, яке забезпечує активну участь учнів у навчальному процесі. Одним із ефективних інструментів для реалізації цього завдання є платформа Canva.

Інтерактивне освітнє середовище передбачає організацію навчального процесу, за якої учні виступають активними суб'єктами навчання, залученими до пізнавальної, аналітичної та творчої діяльності. Важливу роль у цьому відіграє використання цифрових інструментів, що забезпечують варіативність форм подання навчального матеріалу та підвищують ефективність його засвоєння.

Платформа Canva – сучасний онлайн-інструмент, що значно полегшує підготовку навчальних матеріалів та сприяє підвищенню мотивації учнів до навчання. Вона дозволяє створювати презентації, електронні посібники, картки із завданнями, діаграми, таблиці,

схеми, постери, віртуальні дошки, комікси та інші візуальні ресурси. Застосування Canva можливе як у дистанційному, так і в очному форматі навчання, оскільки платформа доступна на різних пристроях.

Суттєва перевага Canva – наявність готових шаблонів, які можна адаптувати відповідно до освітніх потреб, а також можливість організації спільної роботи учнів у реальному часі через надання доступу за покликанням. Це сприяє розвитку комунікативних навичок, співпраці та взаємодії.

Використання платформи є доцільним на всіх етапах уроку. На етапі актуалізації знань застосовуються візуальні завдання, інформаційні картки, схеми та інші елементи, що допомагають повторити вивчений матеріал або підготувати учнів до сприйняття нової теми. Для цього можуть використовуватися частково заповнені таблиці, ребуси, асоціативні зображення.

Під час пояснення нового матеріалу ефективними є мультимедійні презентації, які поєднують текстову та візуальну інформацію. Використання схем, діаграм і таблиць дозволяє структурувати навчальний матеріал, виділити ключові поняття та встановити логічні зв'язки між ними. Частина таких матеріалів може доповнюватися безпосередньо під час уроку спільно з учнями.

У процесі закріплення знань організовується індивідуальна та групова робота із застосуванням інтерактивних завдань. Зокрема, ефективними є квест-кімнати, що передбачають пошук, аналіз інформації та формування понять. Учні виконують завдання, взаємодіють у групах, знаходять приховані елементи та формують визначення понять, що сприяє розвитку логічного мислення та вміння працювати в команді.

Важливий елемент інтерактивного навчання – використання техніки кроссенсу, яку доцільно

реалізовувати за допомогою платформи Canva як інструменту створення візуальних асоціативних моделей. Кроссенс – це головоломка, що складається з дев'яти зображень, розташованих у сітці 3×3, де кожен елемент пов'язаний із сусідніми, а центральний – із чотирма навколишніми. Робота з такими завданнями передбачає інтерпретацію візуального ряду, встановлення логічних зв'язків і формування цілісного розуміння навчального матеріалу. Створення кроссенсів самими учнями сприяє розвитку асоціативного, критичного та системного мислення.

На завершальному етапі уроку доцільним є використання віртуальних дошок для організації рефлексії. Учні мають можливість у реальному часі висловлювати власні думки, оцінювати результати навчання та ділитися враженнями, що підвищує рівень їхньої залученості.

Використання візуальних матеріалів, зокрема схем і таблиць, сприяє кращому засвоєнню складних понять і процесів. Залучення учнів до створення власного навчального контенту забезпечує розвиток творчих здібностей, самостійності та формування власної позиції.

Важливий аспект створення інтерактивного освітнього середовища – поєднання цифрових інструментів із практично орієнтованими методами навчання. Зокрема, ефективним є використання імітаційних та рольових технологій, що дозволяють моделювати реальні суспільні процеси. Імітація виборів, створення соціальних проєктів, аналіз життєвих ситуацій дають змогу учням застосовувати знання на практиці та формувати громадянські компетентності.

Крім того, інтерактивне освітнє середовище передбачає використання інших цифрових ресурсів, які доповнюють навчальний процес. Зокрема, доцільним є застосування платформ Kahoot, Wordwall, Padlet,

Mentimeter, LearningApps, Classroomscreen, що допомагають організувати тестування, опитування, рефлексію, групову роботу та зворотний зв'язок.

Важливою складовою сучасного уроку є також організація творчої діяльності учнів. Створення інфографіки, презентацій, соціальної реклами, мініпроектів сприяє розвитку креативності, самостійності та вміння презентувати результати власної діяльності.

Результативність впровадження інтерактивного освітнього середовища проявляється у підвищенні пізнавальної активності учнів, їхній зацікавленості у навчальному процесі, готовності до участі в дискусіях, груповій роботі та реалізації власних ідей.

Таким чином, поєднання цифрових технологій, інтерактивних методів навчання та практичної діяльності створює умови для формування активної, свідомої особистості, здатної до участі в житті демократичного суспільства.

Отже, використання платформи Canva у викладанні громадянської освіти – ефективний засіб створення сучасного інтерактивного освітнього середовища.

Застосування цифрових інструментів сприяє підвищенню мотивації учнів, розвитку критичного мислення, творчих здібностей і формуванню громадянських компетентностей.

Інтеграція інтерактивних методів і цифрових технологій забезпечує підвищення якості освітнього процесу та його відповідність сучасним освітнім вимогам.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII.
2. Державний стандарт базової середньої освіти. Київ : Кабінет Міністрів України, 2020.
3. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. Київ : МОН України, 2018.

4. Пометун О. І. Методика навчання громадянської освіти. Київ : Літера ЛТД, 2018.

5. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. Київ: МОН України, 2016.

ВІД ПАСИВНОГО УЧНЯ ДО АКТИВНОГО ГРОМАДЯНИНА: МЕТОДИ ТА ПРАКТИКИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ШКІЛЬНОЇ МОЛОДІ

КРУК Богдана,

*студентка V курсу факультету історії, політології
та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки, м. Луцьк*

Вступ. З розвитком демократичних процесів в Україні та зростанням ролі особистості, як активного суб'єкта життєдіяльності, особливого значення набуває «соціальна активність особистості». Незважаючи на широке використання цього поняття, остаточного тлумачення його до сьогодні немає. Аналізуючи дослідження А. Котелевець, О. В. Безпалько, А. Маслоу можна трактувати соціальну активність особистості як здатність людини свідомо і добровільно змінювати соціальне середовище та саму себе через активну життєву позицію. За визначенням М. Уйсімбаєвої, соціальна активність старшокласників – це інтегративна соціальна якість особи, яка проявляється в свідомій, цілеспрямованій діяльності, направленій на перетворення соціального середовища [5, с. 214]. Вона ґрунтується на системі потреб, мотивів, інтересів і ціннісних орієнтацій.

Формування соціальної активності шкільної молоді є особливо актуальним сьогодні з кількох причин. По-перше, Концепція «Нової української школи» (далі – НУШ) визначає соціальну та громадянську компетентність як одну з ключових життєвих компетентностей, без якої

неможливе становлення відповідального громадянина. По-друге, у сучасних умовах (війна, децентралізація, швидкі соціальні зміни) суспільство потребує не пасивних споживачів інформації, а ініціативних молодих людей, які здатні самостійно вирішувати проблеми, брати на себе відповідальність і впливати на розвиток громади та держави. По-третє, саме підлітковий вік є найсприятливішим періодом для формування активної життєвої позиції. Якщо цей потенціал не буде своєчасно розкритий у шкільному середовищі, учень надалі може залишитися в позиції «пасивного спостерігача», що негативно вплине на його соціальну мобільність і громадянську зрілість. Таким чином, цілеспрямоване формування соціальної активності стає необхідною передумовою переходу шкільної молоді від пасивного учня до активного громадянина.

Метою дослідження є аналіз та систематизація методів і практик формування соціальної активності шкільної молоді на основі сучасних наукових підходів та педагогічного досвіду.

Виклад основного матеріалу. На думку С. Д. Булавенко, формування соціальної активності здобувачів освіти у закладах загальної середньої освіти має здійснюватися в межах інтеграції соціально-педагогічного, системного, рольового, суб'єктного, діяльнісного та аксіологічного підходів [1]. Задля здійснення цієї мети рекомендується організовувати бесіди, конкурси, дебати, фестивалі, «круглі столи», «відкриті мікрофони» та дискусії на теми, які допоможуть підліткам набути вмінь слухати і розуміти інших, висловлювати свою думку та брати участь у конструктивних диспутах та дискусіях.

Дослідниця М. Уйсімбаєва вважає, що використання інтерактивних форматів та інноваційних технологій є оптимальним для сучасних здобувачів освіти [4].

Прикладами таких технологій, на нашу думку, є: 1) кооперативне навчання (робота в парах, ротаційні або змінні трійки, карусель, діалог, акваріум); 2) кооперативно-групове навчання (мікрофон, ажурна пилка, дерево рішень, навчаючись-учусь); 3) моделювання ситуацій (спрощені судові слухання, громадські слухання); 4) робота над дискусійними питаннями (метод Прес, займи позицію, дебати). Проте, згадані методи складаються, переважно, не враховують інші практичні аспекти соціальної активності.

Методист М. В. Кудла пропонує наступні інноваційні форми та методи роботи з метою ефективного формування соціальної активності:

– тематичні бесіди, диспути: «Цінності у вашому житті», «Моє життя – мій вибір», «Твори добро!», «Як ви розумієте поняття «свобода» і «відповідальність», «Успіх у житті – фортуна чи тяжка праця?»;

– тренінги: «Майбутнє варто планувати», «Мистецтво спілкуватися»;

– екскурсії, зустрічі: «Історія мого міста», «Такий різний світ професій»;

– конференції, аукціони, конкурси, акції [3, с. 217].

Автор також вважає, що проєктна робота найкраще допоможе усвідомленню та засвоєнню учням соціальних норм та цінностей суспільства, формуванню соціальних якостей особистості [3, с. 217]. Така форма роботи дозволить залучити кожного учня до реальної соціальної дії, розвиватиме творчість, самостійність і навички соціальної взаємодії.

У своєму дослідженні він пропонує низку проєктів соціального змісту, наприклад «Розвивайся, мово!», «Людські достоїнства та вади», «Пізнавши себе, ти пізнаєш світ», «Розкажи про своє хобі», «Україна в моєму серці».

Розвиваючи ідею М. В. Кудли, нами було розроблено варіанти проєктів двох із запропонованих автором тем.

Проєкт «Людські достоїнства та вади». Мета проєкту: розвивати в здобувачів освіти здатність до морального самоаналізу, формувати ціннісне ставлення до себе та оточуючих, виховувати прагнення до особистісного вдосконалення. Готуючи проєкт, учні об'єднуються в декілька груп. Перша група, «Аналітики», складає список людських якостей та проведе обговорення: які з перелічених є достоїнствами, а які – вадами. Друга група, «Творці», створить ілюстровану «Книгу характерів» із описами та візуалізацією різних людських рис, спираючись на приклади з літератури / реального життя. Третя група, «Практики», розробить і проведе інтерактивну вправу для класу, під час якої учні зможуть поміркувати щодо власних сильних сторін характеру та над тим, що саме хотіли б у собі змінити. Кінцевим результатом проєкту стане «Книга характерів» класного колективу.

Наступним прикладом є проєкт «Україна в моєму серці». Мета проєкту: формування громадянської свідомості та патріотичних почуттів учнів, інтересу до історії, культури та сучасного життя України. В процесі підготовки проєкту учні об'єднуються в декілька груп. Перша група, «Дослідники», опрацює з матеріалами про державні та національні символи України (герб, прапор, гімн, народні символи) та готує коротку інформаційну довідку для однокласників. Друга група, «Журналісти», проведе міні-опитування серед учнів школи на тему: «Що для тебе означає бути українцем?», оформлять результати опитування у вигляді плакату з цитатами респондентів. Третя група, «Організатори», підготує і проведе виховний захід «Моя Україна – моя гордість», який включатиме виступу творчих груп, розповіді

про рідний край та класну дискусію з питання «як кожен може долучитися до розбудови країни?». Кінцевим результатом проєкту стане інформаційний плакат «Україна очима молоді» та проведений виховний захід.

Окрім проєктної діяльності, існують й інші практичні інструменти формування соціальної активності. Зокрема, С. Д. Булавенко розробила цілісну педагогічну систему, яка охоплює різні рівні шкільного життя та сприяє формуванню активної життєвої позиції учнів. Центральним елементом цієї системи є учнівський менеджмент – нова форма самоврядування, що сприяє формуванню у здобувачів освіти здатності до управлінської діяльності, яка включає планування, організацію, мотивацію, контроль та рефлексію [2]. Для підготовки здобувачів освіти до цієї діяльності розроблено спеціальний курс тренінгів «Школа креативного менеджера», який формує необхідні управлінські знання, уміння та навички. Практика показала, що завдяки учнівському менеджменту учні стають більш самостійними, навчаються планувати свою діяльність, а більшість шкільних ініціатив починає виходити безпосередньо від учнів.

Педагог С. Д. Булавенко розробила систему спецкурсів, орієнтованих на різні вікові групи учнів: «Ціннісні орієнтири» для 4–6 класів, «Життєтворчість» для 7–9 класів та «Соціознавство» для 10–11 класів. Спільним завданням цих курсів є формування соціальної активності, розвиток навичок самоаналізу, рефлексії, конструктивного спілкування та впевненості у власних силах. Результат їх засвоєння розглядається не як проста сума знань, а здатність учнів діяти в різних проблемних ситуаціях.

Враховуючи стрімку інформатизацію суспільства та зростаючий інтерес учнів до економічної самостійності, дослідницею також підготовлено програму спецкурсів та навчально-методичних комплексів до них, як от: «Життєва

економіка – перші кроки» для 2–4 класів та «Життєва економіка» для 5–11 класів [2]. Метою даних курсів є підвищення економічної та соціальної компетентності, формування активної життєвої позиції та навичок раціональної поведінки. Окрім цього, для вчителів-предметників та класних керівників розроблено методичні рекомендації щодо формування соціальної активності учнів як під час уроків, так і в позакласній діяльності.

Висновки. Таким чином, формування соціальної активності шкільної молоді є комплексним і багаторівневим процесом, який потребує системного підходу. Аналіз наукових праць та педагогічного досвіду засвідчує, що найефективнішими є ті методи й практики, які залучають здобувачів освіти до реальної соціальної дії – від інтерактивних технологій та проєктної діяльності до учнівського самоврядування і спеціалізованих курсів. Перехід від пасивного учня до активного громадянина відбувається тоді, коли школа створює середовище, в якому кожен має можливість ініціювати, діяти, брати відповідальність і бачити результат своїх зусиль.

Список використаних джерел

1. Богомолова Н. М. Педагогічні умови формування рис громадянськості у старшокласників в полікультурному регіоні. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал*. 2019. Вип. 7. С. 26–36.
2. Булавенко С. Д., Коваленко Є. І. Формування соціальної активності учнів : навч.-метод. посіб. Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М. 2018. 224 с.
3. Кудла М. В. Особливості формування соціальної активності учнів підліткового віку в контексті реалізації концепції «Нова українська школа». *Теорія і методика виховання*. 2020. Вип. 21. Т. 2. С. 215–218.
4. Уйсімбаєва М. Методика виховання соціальної активності старшокласників засобами проєктної діяльності в позакласній роботі. *Витоки педагогічної майстерності* : зб. наук. пр.,

Полтавський нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава. 2015. № 15. С. 260–265.

5. Уйсімбаєва М. Соціальна активність старшокласника: теоретичний аспект. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер.: Педагогічні науки.* 2015. Вип. 135. С. 211–215.

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ГЕЙМІФІКАЦІЇ У ГРОМАДЯНСЬКІЙ ОСВІТІ

МУЛЯР Оксана,

*кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри методик
навчання та освітніх технологій Волинського інституту
післядипломної педагогічної освіти;*

БАБИЧ Тетяна,

*студентка V курсу факультету історії, політології
та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки*

Постановка проблеми. У сучасному світі, де демократичне суспільство постійно розвивається, особливо актуальним є питання формування громадянської компетентності молоді. Система громадянської освіти повинна забезпечити не тільки знання про права людини, демократичні цінності та механізми функціонування держави, а й розвинути активну громадянську участь, прийняття відповідальних рішень та критичного осмислення суспільних процесів. Проте традиційні методи навчання, які переважно зосереджені на теоретичних підходах, не завжди дають можливість здобувачам освіти на достатньому рівні активно та ефективно долучатися до навчального процесу. Тому з'являється потреба у застосуванні інноваційних педагогічних підходів. Одним із них є гейміфікація – застосування ігрових підходів у навчальній діяльності. Її використання у громадянській освіті дозволяє продемонструвати як працюють суспільні процеси, формувати навички прийняття рішень і співпраці.

Хоча гейміфікація стає дедалі популярнішою в освітній практиці, питання про те, як ефективно застосовувати її у сфері громадянської освіти, залишається недостатньо дослідженим, саме це створює потребу в подальшому аналізі її потенціалу у формуванні громадянських компетентностей.

Мета дослідження. Проаналізувати сучасні методи застосування гейміфікації у громадянській освіті в Україні та визначити її вплив на формування компетентностей активного громадянина.

Результат дослідження. Традиційні уроки та підручники часто не дають високого рівня зацікавленості та залучення, тому як інноваційний прийом використовують гейміфікацію – інтеграція ігрових елементів (бейджи, рівні, симуляції, змагання тощо) у неігровий освітній процес. Такий підхід перетворює звичайне, рутинне вивчення тем «Права людини», «Демократія», «Громадянська участь» на захопливу гру, підвищує ефективність засвоєння матеріалу та мотивацію [2].

Гейміфікація – це застосування ігрових механізмів у навчанні, які дозволяють створити віртуальні середовища, де здобувачі освіти практикують професійні компетенції. Вона ґрунтується на психолого-педагогічних принципах мотивації (за В. Беспалком, Н. Матяш) та відповідає Закону України «Про освіту» (2017) і Концепції розвитку громадянської освіти. Дані документи зазначають, що головна мета полягає у формуванні цінностей демократії, патріотизму та солідарності. Застосування візуалізації та інтерактивності забезпечують до 65 % кращого запам'ятовування порівняно з традиційними методами (лише 15 % від лекцій) [2].

Один із основних інноваційних підходів – вільні дебати, які є формою гейміфікації. Вони допомагають розвивати критичне мислення, толерантність, вміння працювати

в команді та аргументацію. До прикладу: дебати Карла Поппера (дві команди по три особи: два спікери та аналітик, 3-хвилинні виступи, крос-питання) або британський парламентський формат. Теми для громадянської освіти такі як: «Чи має держава контролювати медіа?», «Права людини в умовах збройного конфлікту» тощо. Дебати проводяться на платформах Debatabase, The Debate League, Debate Mate або через Wordwall для інтерактивних флеш-карт. Особливо корисно та ефективно застосовувати при дистанційному чи гібридному форматі навчання, де здобувачі освіти отримують бали, рейтинги та зворотний зв'язок [2].

Варто згадати про рольові ігри та симуляції. Учні беруть участь у ролях захисників прав людини, суддів, політиків чи журналістів, моделюючи реальні сценарії: вибори, судові процеси, диспути, роботу парламенту чи міжнародні переговори. До прикладу, флеш-картова гра «Права людини та дитини в умовах збройного конфлікту»: гравці визначають порушення прав і пропонують вирішення проблеми. Такі симуляції формують навички діалогу, вміння приймати рішення та громадянської відповідальності, роблячи навчання динамічним, цікавим та практичним [4].

Гейміфікація громадянської активності через онлайн-платформи та проекти (наприклад, «Громадський бюджет») додає елементи змагання: голосування з обмеженою кількістю голосів, таблиці лідерів, віртуальні нагороди, інтерактивні карти реалізованих ініціатив. У шкільному варіанті («Шкільний громадський бюджет») учні формують навички самоврядування, колективної відповідальності та розподілу ресурсів. Це зменшує бар'єри участі, перетворюючи обов'язок на мотиваційну гру та сприяє зміцненню суспільства в умовах воєнного стану [5].

Цифрові інструменти та ігрові платформи допомагають розширити можливості навчання. Механізм створення гейміфікованих завдань включає кілька етапів: постановку цілей, вибір формату (квести, дебати, симуляції тощо), розробку сюжету, тестування та оцінювання. Платформи для створення гейміфікованих завдань: Wordwall (інтерактивні матеріали), Kahoot!, Classtime (аналітика та командні ігри), Moodle з плагінами Level up! та Quizventure, Flippity, Learningapps. Для вивчення історико-громадянських тем можна застосувати Minecraft: Education Edition (створення віртуальних світів для моделювання суспільних процесів) та стратегічну гру Civilization (розвиток цивілізації, управління економікою, політикою, суспільством). Вищевказані інструменти розвивають креативність, колективну роботу, аналітичне мислення та патріотизм, інтегруючись у навчальний процес як у школі, так і поза нею [3].

Гейміфікація створює умови для креативного обміну ідеями, ефективного запам'ятовування матеріалу та формування критичного мислення, що становить підґрунтя індивідуальної думки та є засобом переконання в правоті власних поглядів [2]. Впровадження вільних дебатів як форми гейміфікації дає змогу здобувачам освіти легше та швидше засвоювати навчальний матеріал, розвивати здатність ефективно аналізувати ситуації, продуктивно працювати в команді та толерантно ставитись до різних поглядів [2]. Рольові ігри та симуляції в гейміфікації відтворюють реальні демократичні процеси (вибори, робота парламенту, судові розгляди, міжнародні переговори), формуючи когнітивний (знання державного устрою), ціннісний (усвідомлення прав людини, патріотизм), поведінковий (активна участь у громадському житті, відповідальні рішення) та комунікативний (діалог, аргументація) компоненти громадянської компетентності. Такі прийоми сприяють залученню здобувачів освіти

до суспільно-політичних процесів, розвивають уміння працювати в команді, аналізувати суспільні явища та приймати обґрунтовані рішення у публічному житті [4]. Симуляційні ігри додатково активізують навчальний процес через вирішення реальних проблемних ситуацій, об'єктивне розуміння інформації, ефективну комунікацію, що безпосередньо сприяє підготовці до активної громадянської участі в суспільстві та формує громадянську позицію [2].

Переваги таких методів беззаперечні: зростання мотивації, розвиток важливих компетентностей (критичне мислення, толерантність, громадянська активність), швидке опанування складного матеріалу (права, демократія, екологічні проблеми), сприяє патріотичному вихованню тощо. Недоліки (технічні перешкоди, надмірне використання гаджетів) компенсуються гібридними форматами навчання та продуманим плануванням освітнього процесу [2,3].

Гейміфікація як інструмент індивідуалізації навчального процесу сприяє формуванню ключових компетентностей XXI століття, зокрема громадянських, завдяки використанню персоналізованих ігрових траєкторій та зворотнього зв'язку. У результаті вона трансформує пасивного слухача на активного, відповідального громадянина [1].

Висновок. Отже, гейміфікація є дієвим інноваційним інструментом модернізації громадянської освіти, що допомагає подолати пасивність традиційного навчання та підвищити рівень зацікавленості здобувачів освіти. Завдяки інтеграції ігрових елементів, цифрових технологій, дебатів, рольових ігор і симуляцій створюється практично спрямоване освітнє середовище, де здобуваються не лише знання, а й формуються основні громадянські компетентності: відповідальність, комунікативні навички, критичне мислення та здатність брати участь у суспільному житті. Попри певні виклики впровадження, гейміфікація

має значний потенціал у формуванні свідомого, компетентного й активного громадянина.

Список використаних джерел

1. Галицька-Дідух Т. В., Гречановська О. В., Батарейна І. О., Гурська В. А., Бабік І. В. Гейміфікація як засіб індивідуалізації навчання XXI століття : підручник. 2025. URL: https://futuraity-publishing.com/wp-content/uploads/2025/10/4П-21.10.25_final.pdf

2. Загородній С. П., Нагорняк С. В., Ставнича Н. О. Гейміфікація на уроках громадянської освіти: від теорії до практичної реалізації. *Perspectives*. 2024. № 1 (19). С. 863–875. URL: <https://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/8921>

3. Перегінець О. І. Гейміфікація в шкільній та позашкільній історичній освіті: дидактичні переваги та недоліки : дипломна робота. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2022. URL: https://lib-old.pnu.edu.ua/bitstream/123456789/21837/1/Перегінець_Королько.pdf

4. Прокопенко В. В. Формування громадянської компетентності засобами інноваційних технологій. URL: https://college.pdmu.edu.ua/storage/ft_college_mrob/docs/vS6qkD8BDOxkpe8k8vV6jO9l1tkDAuLinzk342U0.pdf

5. Швець С. Л. Гейміфікація громадянської активності: нові інструменти консолідації суспільства. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2025. URL: http://apfs.nuoua.od.ua/archive/53_2025/52.pdf

КЛАС ЯК ГРОМАДА: ЯК ПІДТРИМКА ДІТЕЙ ВПО ВИХОВУЄ СОЛІДАРНІСТЬ НА ПРАКТИЦІ

*ПОЛИЩУК Наталія,
старший викладач кафедри методик навчання
та освітніх технологій Волинського інституту
післядипломної педагогічної освіти*

Війна безжально втрутилася в біографію кожного учня, але для дітей із числа внутрішньо переміщених осіб вона стала точкою примусового розриву з усім, що було

своїм: з улюбленою іграшкою, стінами рідної школи, друзями, родиною та відчуттям безпеки. Це гіркий досвід втрати дому, а часто й близьких людей; це складний шлях через блокпости та невідомість.

Тому школа має стати саме тим середовищем, яке здатне повернути дитині відчуття нормальності. Саме тут статус у журналі має замінитися живим прийняттям, а стіни класу – стати безпечним простором, де замість втраченого коріння проростає нова опора. Це потребує від нас особливої педагогічної чутливості, такту, доброти, сердечності. Для вчителя важливо розуміти: перед ним маленька людина, яка виявила неймовірну стійкість, зберігши здатність навчатися та мріяти навіть після того, як її світ було зруйновано. Наше завдання – перетворити цей досвід вигнання на досвід знайдення нової, надійної спільноти, де дитину цінують не за її обставини, а за те, ким вона є. У кожному класі, де поруч із місцевими учнями сідають діти з Маріуполя, Бахмута чи окупованого Лівобережжя, розгортається найважливіший урок історії – урок солідарності. Справжня громадянська зрілість гартується в моменти, коли дитина вчиться бачити в однокласнику не «переселенця», а рівного собі партнера, друга та частину єдиного цілого.

Згідно з визначенням, солідарність – це активна єдність, спільність інтересів, поглядів чи дій групи людей, що ґрунтується на взаємодопомозі, розумінні та спільній відповідальності. Це готовність діяти заодно, підтримувати одне одного, особливо у складних ситуаціях [1].

Солідарність у класі – це щоденна практика вибору. Підтримуючи дитину ВПО, учні непомітно для себе складають іспит на дорослість та справжню громадянську зрілість.

Роль учителя в цьому процесі – бути не просто спостерігачем, а модератором солідарності, створювати

ситуації, де взаємодопомога стає природною. Це можуть бути спільні проекти, вправи на розвиток емпатії та соціально-емоційних навичок, уроки-діалоги, де кожен ділиться історією свого дому, тренінги чи ігри. Тобто – практики, що дозволяють фізично та емоційно відчувати спільність.

Ефективним прикладом такої роботи є вправа «Коло сили», що допомагає кожному учню відчувати себе невід'ємною частиною єдиного цілого та перетворити особистий досвід стійкості на спільний ресурс класу.

На першому етапі вправи учням пропонується подумати: *«Що допомагає мені триматися у складні часи?»*. Це може бути спогад, улюблена справа, мрія або риса характеру. Свою відповідь кожен записує на стікері. На другому етапі учні стають у коло. Кожен по черзі озвучує свою «силу» і прикріплює свій листок до спільного великого плаката із зображенням дерева. Саме у цей момент акцент зміщується з того, *«звідки ти приїхав»*, на те, *«яку силу ти приніс у клас»*. На третьому етапі всі учасники беруться за руки. Вчитель пропонує коротку рефлексію: *«Подивіться, скільки опор з'явилося у нашого класу»*, *«Якщо комусь із нас стане важко, це коло не розірветься, бо ми – солідарні»*. Вправа завершується формулюванням *«Правила солідарності»* на тиждень. Наприклад: *«Цього тижня ми підтримуємо одне одного словом “Я поруч”»* [2].

Наступним кроком у побудові класу-громади є пошук спільних сенсів, що часто залишаються невидимими за формальними статусами. Допоможе в цьому вправа *«Скарбничка спільних значень»*, яка вчить дітей бачити в іншому людину зі схожими мріями, вподобаннями та надіями. Спочатку учні об'єднуються в пари. Вчитель дає завдання: *«За три хвилини знайдіть п'ять речей, які у вас спільні»*. Це мають бути не зовнішні ознаки, а вподобання

чи досвід: «Ми обоє любимо котів», «Ми обоє боїмося павуків», «Ми обоє мріємо подорожувати». Далі кожна пара записує одну найцікавішу спільну рису на кольоровій стрічці або стікері та кладе її у прозору банку – «Скарбничку класу». На етапі рефлексії вчитель дістає кілька записок і зачитує їх. Висновок стає очевидним «Хоча ми приїхали з різних міст, наші серця відгукуються на однакові речі. Наша солідарність будується на тому, що ми розуміємо біль і радість одне одного» [2].

Ефективною формою формування солідарності дитячого колективу є залучення учнів до проектної діяльності. Цікавим досвідом такої роботи став соціальний проєкт «Мапа добрих справ».

На першому етапі учні долучилися до обговорення питання: «Що ми можемо зробити разом, щоб у нашому класі стало затишніше?». Діти обрали такі ініціативи:

– «Скринька теплих слів»: створення спеціальної скриньки для листів, куди кожен може покласти анонімну записку з подякою або компліментом однокласнику. Наприкінці тижня вчитель зачитує ці послання.

– «Ранкове коло»: щопонеділка учні збираються перед уроками в колі для привітання, налаштування на взаємопідтримку та створення позитивного емоційного стану [3].

– «Гірлянда спогадів»: роздрукування фотографій спільних моментів (екскурсій, свят, посмішок у класі) та оформлення ними стін кабінету.

На етапі візуалізації на великому аркуші паперу школярі намалювали символічну «Мапу добрих справ», де кожну ідею позначили наліпкою. Протягом трьох тижнів клас реалізовував намічені завдання (одна справа на тиждень).

Головною умовою був розподіл ролей: він дозволив кожному проявити свою «суперсилу» (хтось малював,

хтось писав тексти, хтось організовував простір тощо). Наприкінці кожного тижня наліпка на мапі зафарбовувалася, а діти обговорювали: «Як ми почувалися, коли діяли як одна команда?».

Проект «Мапа добрих справ» допомагає учням зрозуміти: разом ми – сила, здатна змінювати простір навколо себе. Це момент, коли солідарність із внутрішнього стану перетворюється на видимий результат, що приносить користь усім. Для дитини внутрішньо переміщених осіб такий досвід повертає відчуття контролю над власним життям та прискорює повну інтеграцію в колектив.

Крім того, так солідарність перестає бути просто словом із підручника. Вона стає частиною звичайного життя, де кожен готовий підтримати іншого просто так, кожного дня. Створюючи таку спільноту, ми формуємо покоління, для якого взаємодопомога та взаємопідтримка є природною реакцією на будь-який виклик. Ми даємо учням досвід, який вони понесуть у доросле життя: країна – це не просто територія, це люди, які тримаються одне за одного. Сьогоднішня підтримка однокласника – це фундамент того суспільства, у якому ми захочемо жити після нашої перемоги.

Список використаних джерел

1. Вікіпедія. URL: <https://surl.li/dwsomm>
2. Державний стандарт базової середньої освіти. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text>
3. Збірник корекційно-розвиткових вправ для дітей, які постраждали від воєнних дій : метод. посіб. / за заг. ред. В. Г. Панка. Київ, 2024.
4. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red. N. M. Bibik. Київ : TOB «Видавничий дім “Плеяди”», 2018.

5. Освіта в умовах конфлікту: Психосоціальна підтримка вчителів та учнів : посіб. для освітян / ЮНІСЕФ Україна. 2023.

6. Пасека Т. М. Соціально-емоційне навчання (SEL) як інструмент інтеграції внутрішньо переміщених осіб у шкільне середовище. *Журнал «Сучасна освіта»*. 2025. № 2.

7. Порадник для педагогів: як підтримати дитину в кризовий час. Міністерство освіти і науки України, Всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як?». 2024.

8. Розвиток громадянських компетентностей в учнівській молоді через проєктну діяльність : метод. рек. / Г. С. Костюк та ін. Львів : Видавництво ЛОІППО, 2023.

9. Створення безпечного та інклюзивного середовища в закладі освіти : посіб. для практичних психологів та соціальних педагогів / за ред. О. В. Фролової. Київ, 2024.

10. Урок-діалог: методика проведення та педагогічні умови : навч.-метод. посіб. для вчителів гуманітарних дисциплін. Харків, 2023.

ВІД ТЕКСТУ ДО ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ: ПОТЕНЦІАЛ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ВИХОВАННІ АКТИВНОГО ГРОМАДЯНИНА

ТАЛАШКО Олена,

*вчитель зарубіжної літератури, вчитель-методист
КЗЗСО «Луцька гімназія № 13 Луцької міської ради»*

Сьогодні ми живемо в час, коли поняття «громадянин» набуло нового, гострого звучання. Бути громадянином – це не просто мати паспорт. Це щоденний вибір, відповідальність, вміння відрізнити істину від маніпуляції та готовність діяти заради спільного блага.

Часто ми можемо почути запитання від учнів: «Навіщо нам читати твори, написані століття тому в інших країнах?». І наша з вами відповідь має бути переконливою. Зарубіжна література – це не просто естетична насолода. Це безпечний полігон для відпрацювання життєвих сценаріїв. Це тренажер громадянської свідомості.

Діти зростають у світі соціальних викликів: війни, інформаційного шуму, економічних і моральних криз. У цьому контексті література дає їм можливість прожити вибір героя без ризику для себе, навчитися аналізувати поведінку, оцінювати справедливість і шукати шляхи розв'язання проблем.

Тож тема формування громадянської позиції через художній текст сьогодні особливо актуальна, бо саме вона допомагає школярам пройти шлях від емоцій до дії.

Зарубіжна література унікальна тим, що дає учням можливість подивитися на світ очима людей іншої культури, іншої доби, іншого досвіду. Це формує те, що науковці називають глобальною громадянською ідентичністю – здатність розуміти себе частиною людства, а не тільки вашої вулиці чи міста.

Учні знайомляться з творами різних епох і народів – від античної лірики до сучасної прози. Кожен із цих творів – це не музейний експонат. Це живий текст, що ставить актуальні питання: Що таке справедливість? Коли людина має право на спротив? Чи можна залишитися людиною в нелюдських умовах? Що важливіше – особисте щастя чи суспільне благо? Ці питання – фундамент громадянської освіти.

І саме з цього випливає потреба чітко окреслити, як має змінитися урок літератури, щоб він став справжнім середовищем громадянського зростання.

Основна ідея – перетворити урок літератури на простір, де учні:

- усвідомлюють *цінності* (солідарність, рівність, служіння громаді);
- *аналізують суспільні явища* через поведінку персонажів;
- *вчаться діяти*: приймати рішення, аргументувати позицію, створювати мініпроекти;

– переносять досвід із твору в реальне життя.

Шляхи реалізації

Дискусії, дебати, рольові моделі – розвивають критичне й громадянське мислення.

Проекти та мікродії – дають досвід реальної участі у спільноті.

Ціннісні вправи та рефлексії – формують внутрішні орієнтири й відповідальність.

Порівняння літературних ситуацій із сучасними кейсами – робить уроки дієвими й актуальними.

Таким чином, ми рухаємося від простого прочитання тексту – до розуміння суспільства й особистої ролі в ньому. І саме так формується активний, відповідальний громадянин.

Саме через літературу найприродніше формуються soft skills громадянина: емпатія, критичне мислення, уміння вести діалог, аргументувати та відповідати за рішення. Розвиток громадянської компетентності відбувається поступово – від здатності співпереживати героям у 5 класі до аналізу суспільних механізмів і соціальних явищ у 9-му. Цю логіку добре простежити через твори шкільної програми.

5 клас – у молодших підлітків формується первинне розуміння соціальної взаємодії та ролі людини в колективі.

Роман Елеанор Портер «Полліанна» демонструє силу позитивної громадянської ініціативи.

Завдання «Мапа змін Белдінгсвіля»: учні малюють мапу міста до і після приїзду Полліанни. Обговорюємо: «Як Полліанна змінила життя мешканців за допомогою “гри в радість” (позитивного мислення та дії)?».

Завдання «Карта добрих справ міста»: у групах учні створюють карту свого населеного пункту і позначають місця, де можливе мікрроволонтерство (сквер – прибирання;

бібліотека – буккросинг; під'їзд – оголошення про взаємодопомогу).

Завдання «Мікропроект Полліанни (1 тиждень)»: кожна пара обирає 1 дію: обмін книжками, коробка добра, допомога сусідам-літнім. Підсумок – короткий звіт (2–3 фото / малюнки + 3 речення про вплив).

Очікуваний результат: діти відчують, що можуть впливати на середовище, формують навичку колективної дії.

Повість Редьярд Кіплінга «Мауглі» допомагає осмислити поняття закону та порядку.

Завдання «Конституція Зграї»: запропонуйте учням виписати 3 основні закони джунглів і адаптувати їх до життя класу. Це вчить розумінню, що правила – це не обмеження, а спосіб захисту кожного члена громади.

Завдання «Ми однієї крові»: рольова вправа: кожна група отримує кейс (новачок у класі; учень з інвалідністю; дитина-тимчасово переміщена). Завдання – прописати інклюзивні дії класу на тиждень.

Очікуваний результат: толерантність і інклюзивність перестають бути абстракцією – з'являється набір конкретних поведінок.

6 клас – відповідальність і гуманізм На цьому етапі акцент переноситься на особисту моральну позицію.

Повість Чарльз Діккенс «Різдвяна пісня у прозі» стає підґрунтям розмови про соціальну відповідальність.

Завдання «Теплова карта серця Скруджа»: учні на шкалі від 0 до 10 позначають рівень емпатії героя у різні моменти сюжету; обговорюють, які дії змінили громаду.

Завдання «Промова Скруджа перед громадою»: учні пишуть коротку промову від імені Скруджа після його перетворення. У промові мають бути: визнання своїх помилок; пояснення, чому він змінився; 2–3 дії, якими він

хоче допомогти громаді; короткий заклик до людей бути добрішими та відповідальнішими.

Очікуваний результат: розуміння, що гроші – це інструмент змін, а не лише прибуток.

Оповідання Джек Лондон «Жага до життя» розкриває силу людського духу.

Завдання «Мій запас міцності»: учні укладають перелік стратегій витривалості (планування, командність, прохання про допомогу, перерозподіл ресурсів). Міні-рефлексія: «Що допомагає мені не здаватись?».

Завдання «Рюкзак виживання»: скласти перелік не речей, а рис характеру (честь, воля, людяність), які допомагають громадянину вистояти в кризу.

Очікуваний результат: формування внутрішньої опори та усвідомлення цінності життя.

Твір Рей Бредбері «Усмішка» спонукає до дискусії про роль культури.

Завдання «Лист у майбутнє»: написати звернення до жителів 2061 року про те, чому важливо зберегти одну конкретну пам'ятку культури вашого рідного міста.

Завдання «Маніфест охоронця культури»: написати короткий маніфест класу: що ми захищаємо (музеї, бібліотеки, мову, пам'ятки), як діємо (волонтеримо, відвідуємо, популяризуємо).

Очікуваний результат: поява ціннісного ставлення до мистецтва як до спільного блага.

7 клас – емпатія і соціальна дія. У цьому віці формується здатність співпереживати та діяти заради інших.

Оповідання О. Генрі «Останній листок» стає прикладом громадянської солідарності. Створюючи громадянську характеристику героя та обговорюючи, чи є його вчинок подвигом, учні доходять висновку: справжня громадянськість проявляється в діях, а не деклараціях.

Завдання «Тихий герой»: написати коротке есе-інтерв'ю з Берманом. Чому його вчинок – це найвищий прояв суспільного служіння?

Завдання — «Ланцюжок солідарності»: картиночний ланцюжок: хто, як і чим допомагає іншому (сусід – лікар – волонтер – учень). Підсумок: 3 реальні способи підтримки в школі / громаді.

Очікуваний результат: формують емпатію й відповідальність за спільноту.

Філософська казка Антуан де Сент-Екзюпері «Маленький принц» допомагає усвідомити відповідальність за світ довкола.

Завдання «Моя планета – мій під'їзд»: сформулювати 3 правила догляду за своїм щоденним простором за принципом: «Прибрався сам – прибери свою планету».

Завдання «Кодекс приручення»: як ми піклуємося про друзів / молодших / тварин? 5 правил з конкретними діями на тиждень.

Очікуваний результат: глобальне мислення через локальні дії.

8 клас – особистість і суспільство Підлітки починають осмислювати складні взаємини між індивідом і спільнотою.

Поема Гомера «Іліада» дає змогу обговорити конфлікт між особистими амбіціями та обов'язком перед народом.

Завдання «Дебати: Гектор – Ахілл»: хто з героїв є кращим взірцем громадянина?

Завдання – «Дилема Ахілла»: дебати: «Що важливіше для громадянина: особиста слава чи служіння громаді?» Аргументи з тексту + паралелі з сучасним волонтерством / служінням.

Очікуваний результат: формують уявлення про те, що громадянська відповідальність часто потребує особистих жертв або відмови від слави. Вчаться співвідносити поведінку героїв із сучасними моделями активного громадянства.

Притча Річард Бах «Чайка Джонатан Лівінгстон» розкриває тему права особистості на розвиток. Учні складають таблицю «особистість – більшість – наслідки» і доходять висновку: саме індивідуальність і новаторство рухають прогрес.

Завдання «Маніфест Чайки»: учні складають маніфест про право кожної людини займатися улюбленою справою, навіть якщо більшість її не розуміє. Це виховання поваги до прав меншості.

Завдання – «Інновація для школи»: учні проектують одну корисну інновацію (цифровий щоденник взаємодопомоги, гурток медіаграмотності, сортувальні станції) і моделюють кроки впровадження (партнери, ресурси, ризики).

Очікуваний результат: навички адвокації змін і підприємливість.

9 клас – соціальна справедливість і суспільні механізми. Старшокласники вже здатні аналізувати соціальні інституції та суспільні процеси.

Драма Генріка Ібсена «Ляльковий дім» порушує проблему прав людини й гендерної рівності.

Завдання «Лист Нори до присяжних»: Нора пояснює, чому її вчинок – це не втеча від відповідальності, а початок її становлення як свідомої людини.

Завдання «Права Нори сьогодні»: учні зіставляють проблеми Нори з сучасними кейсами (дискримінація, фінансова залежність, право на освіту / працю) і пропонують

механізми захисту (служби підтримки, законодавчі норми, шкільні політики).

Завдання Мінідебати: «Чи є втеча Нори актом громадянської зрілості?»

Очікуваний результат: формують уявлення про гендерну рівність і особисту відповідальність.

Повість Оноре де Бальзака «Гобсек» стає підставою для аналізу економічних механізмів суспільства. Створюючи схему впливу грошей на владу та рішення людей, учні вчаться розуміти зв'язок економіки, моралі та соціальних інститутів.

Завдання «Діаграма цінностей Гобсека»: учні малюють коло, де позначають, що можна купити за гроші, а що – ні. Обговорюємо: «Чи може корумповане суспільство бути вільним?».

Завдання – «Етика грошей»: аналізуємо вчинки Гобсека: де гроші – інструмент порядку (кредитна дисципліна), а де – руйнівна сила (шантаж, залежність). Практикум – «Справжні цінності vs фінансові пастки»: кейси з повсякдення (мікрокредити, “легкі заробітки”, споживчі культу). Учні створюють чек-лист відповідального фінансового громадянина (контракт читай, відсоток рахуй, права споживача знай).

Очікуваний результат: елементи фінансової грамотності та антикорупційного мислення.

Підсумовуючи, можемо впевнено сказати: **зарубіжна література – це не просто навчальна дисципліна. Це лабораторія громадянського становлення.** У кожному творі, від «Полліанни» до «Гобсека», діти зустрічаються з моральними виборами, відповідальністю, силою солідарності, правами людини, економічними законами й викликами, з якими стикається сучасне суспільство.

Саме через текст вони вчаться бачити іншого, розуміти його біль і потреби. Через дискусію – формують

власну позицію. Через рольові ігри, проєкти й дебати – набувають навичок діяти, а не лише спостерігати. Так поступово народжується здатність мислити критично, робити моральний вибір, підтримувати, захищати, протистояти несправедливості.

Наше завдання – не просто аналізувати художній світ, а допомогти учням побачити, що **кожна історія – це тренування їхнього майбутнього громадянства.**

І якщо сьогодні дитина знайде в тексті «останній листок», навчиться знімати баобоби або поставити громаду вище власної слави, – завтра вона стане тим дорослим, який захищає демократичні цінності та робить спільноту сильнішою.

Тож працюючи з літературою, ми працюємо на майбутнє – на виховання активного, відповідального, свідомого громадянина.

Список використаних джерел

1. Барабаш С. В. Формування громадянської компетентності учнів на уроках зарубіжної літератури. Всесвітня література в сучасній школі. 2019. № 5. С. 12–16.
2. Волощук Є. В. Зарубіжна література в школі: виховання читача та формування особистості. Київ : Педагогічна думка, 2018. 156 с.
3. Громова В. А. Виховання активної громадянської позиції учнів засобами літератури : метод. рек. Харків : Основа, 2020. 80 с.
4. Ковбасенко Ю. І. Література як засіб формування ціннісних орієнтацій сучасної молоді. *Всесвітня література в школах України*. 2022. № 3. С. 2–7.
5. Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Ніколенко О. М., Ісаєва О. О., Клименко Ж. В., Мацевко-Бекерська Л. В., Юлдашева Л. П., Рудніцька Н. П., Туряниця В. Г., Тіхоненко С. О., Вітко М. І., Джангобекова Т. А.)

РЕАЛІЗАЦІЯ ІНТЕРКУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ В М. ЛУЦЬКУ

ТОМАЧЕНКО Олександр,
*кандидат історичних наук, головний спеціаліст департаменту
освіти Луцької міської ради*

ТОМАЧЕНКО Тетяна,
*вчитель історії ОЗЗСО «Торчинський ліцей
Торчинської селищної ради»*

Розглянуто особливості міжкультурної комунікації в контексті реалізації її євроінтеграційного вектора в місті Луцьку. З'ясовано, що здійснення інтеркультурної політики в Україні має базуватися на засадах, що відповідають сучасним європейським моделям культурної політики, враховуючи критичні явища в українському суспільстві. Виокремлено, що культурна політика України в умовах євроінтеграції зможе ефективно захистити культурні надбання, відкрити їх світові та підвищити престиж України на міжнародній арені.

Ключові слова: євроінтеграція, інтеркультурна політика, культурна політика, культурна спадщина, міжкультурна комунікація, м. Луцьк.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення у суспільстві активно обговорюється питання подальшого розвитку України в різних сферах суспільного життя. Серед них далеко не перше місце займає розвиток культури та культурна політика. Водночас інтерес науковців викликає інтеркультурна політика держави. Оскільки така політика, іншими словами – культурна дипломатія стає все актуальнішим напрямом державної політики у зв'язку з необхідністю оперативно вирішувати питання національної безпеки, позитивного міжнародного іміджу, налагодження глобальних комунікацій. Головним завданням культурної дипломатії на сучасному етапі є зміна парадигми культури та реформування культурної політики, від чого залежать зміст і якість міжкультурних зв'язків та взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження питань міжкультурної комунікації започатковані ще в античній літературі, їх вивчали провідні філософи, такі як Аристотель, Сократ та Платон. Разом з тим у сучасних реаліях значно зростає науковий інтерес до аналізу міжнаціональних культурних проблем в Україні та культурної політики загалом. Історія, культура, релігія, побут різних етнічних груп в Україні дедалі більше привертає увагу дослідників, істориків, мовознавців, етнологів. Значна кількість статей із тематики міжкультурної комунікації свідчить про інтерес дослідників до цього питання. Така проблематика висвітлюється в працях М. М. Галицької [1], Н. В. Грицяк [2], І. О. Костиря [4], В. М. Манакіна [5], І. Ю. М'язової [6], І. С. Погорелова [7], Л. П. Саракун [9], Г. В. Скрипчук [10], Т. В. Філіна [11], М. І. Шевченко [12] та ін.

Виклад основного матеріалу. Унікальність культури українського народу не викликає сумнівів. У процесі регіоналізації та глобалізації, питання збереження культурної ідентичності нації, безперечно, є одним із стратегічно найважливіших.

Пріоритетами культурної політики України в умовах глобалізації має бути: 1) збереження мистецької та культурної спадщини; 2) підтримка професійного мистецтва та аматорської творчості; 3) задоволення культурних потреб всіх суспільних груп та верств населення; 4) вільний доступ громадян до національних культурних надбань та культурної спадщини [11, с. 446].

В Луцьку міською владою поетапно реалізовується Програма Ради Європи «Інтеркультурні міста» [8]. Українська мережа інтеркультурних міст (ICC-UA) – це міста з усталеною традицією спільної співпраці у впровадженні інтеркультурного підходу, викладеного в Рекомендації CM/Rec(2015)1 про інтеркультурну

інтеграцію. ICC-UA включає шість міст, які географічно охоплюють усю територію України, а саме: Луцьк, Мелітополь, Павлоград, Суми, Одеса та Вінницю.

Луцьк – багатокультурне місто, де створено та ведуть активну діяльність понад 15 національних товариств. Найчисельнішими серед них є представники польської, німецької, чеської, єврейської, ромської, вірменської та кримськотатарської громад. Саме тому Програма Ради Європи «Інтеркультурні міста» стала платформою, де влада та громадськість уже упродовж багатьох років мають змогу вивчати потужний європейський досвід розвитку й удосконалення політики інтеркультурності, розширювати та вміло управляти культурним розмаїттям, налагоджувати міжкультурні контакти.

У червні 2012 р. під час Першого форуму Інтеркультурних міст була підписана Угода про співпрацю між Радою Європи, Міністерством культури України та містом Луцьк. У серпні 2013 р. в Луцьку відбувся Другий форум інтеркультурних міст «Порт культур». В листопаді 2016 року місто Луцьк отримало офіційне членство в українській мережі інтеркультурних міст. На III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Образ міста в сучасному українському соціологічному дискурсі» (м. Луцьк) відбулася презентація напрацювань у рамках програми «Інтеркультурні міста».

Впродовж 2016–2025 рр. відбувалися інтеркультурні діалоги та інші заходи в рамках міжнародної співпраці: укладено Угоду про партнерство з містом Алба Юлія (Румунія); прийняття делегації представників німецької спілки «Мости дружби в Україну» (м. Ліппе, Німеччина); підписання Меморандуму про співпрацю зі словацьким містом Світ; навчальний візит для муніципальної поліції на тему «Система функціонування громадської поліції»

в інтеркультурній громаді» (м. Фуенлабрада, Іспанія); участь у Конференції щодо ролі культурної спадщини в посиленні згуртованості громади (м. Страсбург, Франція); науково-практична конференція: «Медіадіалог для демократії та миру» (м. Луцьк, Україна) та ін. [3].

З 2017 року у Луцьку проводиться інтеркультурний фестиваль «Палітра культур», метою якого є популяризація культурної спадщини та традицій народів, які проживають на території Луцької міської територіальної громади. Реалізація інтеркультурної політики є пріоритетним напрямом для розвитку Луцької територіальної громади, що було передбачено Програмою розвитку культури Луцької міської територіальної громади на 2022–2025 роки.

Продовж вересня-жовтня 2024 року тривала реалізація проєктів: «Пленер для дітей «Луцьк – інтеркультурне місто» у межах Програми Ради Європи «Інтеркультурні міста» за фінансової підтримки інтеркультурного міста Ставангер (Норвегія); «Разом сильніші: підтримка та розширення можливостей національних меншин у Луцьку під час війни» за фінансової підтримки Ради Європи.

У вересні 2025 року у Луцьку відбувся Інтеркультурний форум «Міста взаємності: міжкультурний діалог як шлях до єдності» в межах проєкту «Міста взаємності: інтеграція через міжкультурний діалог», який реалізовувався департаментом культури Луцької міської ради у партнерстві з містами Люблін (Польща) та Павлоград (Україна). Подія проходила за підтримки Програми Ради Європи «Інтеркультурні міста». Захід об'єднав понад 100 учасників із різних регіонів України та Європи [3].

Висновки. Культурна політика України в умовах євроінтеграції зможе ефективно захистити культурні надбання, відкрити їх світові та підвищити престиж України на міжнародній арені. Разом з тим поетапне впровадження інтеркультурної політики в містах України є актуальною потребою й вимогою сьогодення, що сприяє згуртуванню жителів громади на основі спільної унікальної культурної спадщини, формування толерантності та популяризацію інтеркультурних цінностей, розвиток інтеркультурних компетенцій, подолання національних стереотипів.

Список використаних джерел

1. Галицька М. М. Міжкультурна комунікація та її значення для професійної діяльності майбутніх фахівців. *Освітологічний дискурс*. 2014. № 2 (6). С. 23–32.
2. Грицяк Н. В., Литвинова Л. В. Державне управління в умовах розвитку інформаційного суспільства : навч. посіб. Київ : К. І. С., 2015. 108 с.
3. Департамент культури Луцької міської ради. URL: <http://culture-lutsk.org.ua/proekty/interkulturni-mista>
4. Костиря І. О. Культурна політика України в умовах євроінтеграції. *Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник»*. 2018. Вип. 131. С. 384–387.
5. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація. Київ : ЦУЛ, 2012. 288 с.
6. М'язова І. Ю. Міжкультурна комунікація: зміст, сутність та особливості прояву (соціально-філософський аналіз). URL: <http://www.disslib.org/mizhkulturnakomunikatsia-zmist-sutnist-ta-osoblyvosti-projavu.html>
7. Погорелова І. С. Культурна спадщина як складова культурної політики Європейського Союзу. *Туристичний бізнес: сучасні тренди та стратегії розвитку* : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. КНЕУ, 16 березня 2018 р. С. 152–157.
8. Програма Ради Європи «Інтеркультурні міста». URL: <https://www.coe.int/en/web/interculturalcities/about>

9. Саракун Л. Культурна політика сучасної України : монографія. Ніжин, 2016. 206 с.

10. Скрипчук Г. В. Аналіз державної політики сфери культури в Україні (1991–2001 рр.). *Теорія та практика правознавства* : електрон. вид. 2015. № 2. URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/11>

11. Філіна Т. В. Культурна політика держави в системі забезпечення культурних потреб людини. *Грааль науки*. 2021. № 9. С. 444–448.

12. Шевченко М. І. Культурна політика України в умовах євроінтеграції: дилеми та виклики. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2019. Вип. 3. С. 216–224.

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ SOFT SKILLS У ПІДЛІТКІВ

ЧОРНА Наталія,

директор КЗЗСО «Луцька гімназія № 12 Луцької міської ради»;

ДЕЙНЕКА Олена,

*заступник директора з навчально-виховної роботи
КЗЗСО «Луцька гімназія № 12 Луцької міської ради»*

Вступ. Волонтерство – це добровільна, безоплатна та соціально спрямована діяльність, що ґрунтується на принципах гуманності та безкорисливості [1]. Згідно з визначенням, це форма благодійності, що має на меті підтримку вразливих груп населення та розв’язання суспільних проблем [2].

Волонтерство – це те, що допомагає нам, громадянам, змінювати країну зсередини та власноруч творити майбутнє, втілюючи в життя мрію про успішну Україну, де кожен має рівні можливості й може брати участь у вирішенні соціальних проблем. Завдяки волонтерству кожен може докласти зусиль для наближення перемоги та допомогти тим, хто цього потребує [7].

Виклад основного матеріалу. Сучасна школа активно інтегрує волонтерство в освітній процес, створюючи унікальний простір для самореалізації особистості. Участь у соціальних ініціативах дозволяє підлітку не лише приносити користь громаді, а й формувати критично важливі м'які навички (soft skills):

- Комунікативна компетентність: підлітки опановують мистецтво переговорів, публічних виступів та вчаться чітко доносити свої думки перед різними аудиторіями – від однолітків до представників влади.

- Емоційний інтелект та емпатія: розвиток чуйності через безпосередню взаємодію з тими, хто потребує допомоги, що вчить глибоко розуміти потреби інших. Допомагаючи іншим, діти не тільки роблять добру справу, але й діляться своєю любов'ю та теплом.

- Лідерство та командна робота: досвід розподілу ролей, прийняття відповідальності за спільний результат та вміння мотивувати групу задля досягнення мети.

- Стресостійкість та адаптивність: здатність оперативно приймати рішення в умовах обмежених ресурсів або непередбачуваних обставин.

Сформовані в процесі волонтерства здатності стають для підлітків не лише інструментом соціальної дії, а й соціальним капіталом, який сьогодні цінується на ринку праці нарівні з професійними знаннями.

Окрім розвитку навичок, волонтерство допомагає підліткам відчувати себе справді потрібними і важливими. Адже участь у таких проєктах забезпечує:

- Становлення активної позиції: учень перестає бути просто слухачем і стає реальним творцем змін, який допомагає своїй громаді.

- Зростання самооцінки: через усвідомлення конкретних результатів своєї праці («я допоміг», «ми збрали кошти», «ми організували захід»).

- Соціальне моделювання: волонтерська група у школі стає прототипом «дорослого» колективу. Тут підлітки вчаться делегувати повноваження, брати відповідальність за частину спільної справи та працювати на єдиний результат.

Окрему цінність має можливість профорієнтаційного тестування. Волонтерство дозволяє «приміряти» професію на практиці:

- допомога у притулках для тварин – це перевірка схильності до ветеринарії та екології;

- організація зборів та фандрейзинг – розвиток навичок у фінансах та менеджменті;

- наставництво для молодших школярів – практичний досвід у педагогіці та психології.

Різноманітність форм волонтерської діяльності у нашому закладі освіти дозволяє кожному учню обрати траєкторію, що найбільше відповідає його інтересам та здібностям:

- Спортивно-оздоровчий напрям: організація масових заходів (фестивалі, спортивні конкурси, «Веселі перерви»

для початкової школи) розвиває в учнів навички тайм-менеджменту та командної координації.

– Національно-патріотичний вектор: проведення тематичних годин («Є така професія – захищати Батьківщину!») та масштабних акцій («Україна – єдина країна») закладає фундамент громадянської ідентичності та національної свідомості.

– Соціальне проєктування та підтримка ЗСУ: системні проєкти («Зігрій солдата», «Великодній кошик для солдата», «Лист захиснику», «Малюнок для захисників», «Подаруй солдату новорічне свято, виготовлення оберегів та плетіння маскувальних сіток) стали щоденним виявом високої соціальної відповідальності та емпатії.

– Креативне волонтерство та фандрейзинг: благодійні майстер-класи, створення арт-об'єктів за донати, акції «Павербанк позитиву» та безпрограшні лотереї навчають підлітків основам соціального підприємництва та проєктного менеджменту.

Важливим вектором самореалізації учнівської родини КЗЗСО «Луцька гімназія № 12 Луцької міської ради» є захист тих, хто не може попросити про допомогу. Цей напрям дозволяє перейти від теоретичних розмов про доброту до конкретних суспільно корисних справ:

– Благодійні акції: участь у Всеукраїнській акції «Нарру Гав для Сірка» (від БФ «Щаслива лапа») стала реальним іспитом на небайдужість. Спільними зусиллями учнів, батьків та педагогів було зібрано понад 40 кг корму для підопічних ГО «Мокрий носик», що виховує у школярів відповідальність за життя безпритульних тварин [4].

– Просвітницьке волонтерство: проведення Міжнародного уроку доброти та участь у флешмобі «Лапка підтримки» перетворюють освітній процес на живий діалог. Через рольові ігри, презентації власних

улюбленців та творчі майстер-класи у дітей формується культура гуманного поводження та доброта.

– Творча самореалізація: створення мистецьких історій про життя вуличних тварин дозволяє підліткам висловити свою громадянську позицію через арт-об'єкти, розвиваючи креативність як невід'ємну частину soft skills.

Висновок. Досвід Луцької гімназії № 12 переконливо доводить, що шкільне волонтерство – це багатогранна система, що гармонійно поєднує державотворчі ініціативи (підтримка ЗСУ) та гуманітарні місії. Така діяльність створює умови, за яких кожен учень знаходить свій шлях до самореалізації, гартуючи лідерські якості, емпатію та небайдужість – фундамент успішної особистості в сучасному світі.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 № 3236-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17> (дата звернення: 22.03.2026).

2. Волонтерська діяльність. Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Волонтерська_діяльність (дата звернення: 22.03.2026).

3. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. (Концепція Нової української школи).

4. Благодійний фонд «Щаслива лапа» (Happy Paw). Офіційний сайт. Проєкт «Біоетика». URL: <https://happypaw.ua/ua/bioethics> (дата звернення 22.03.2026).

5. М'які навички (Soft Skills) у системі освіти. Методичні рекомендації щодо впровадження соціально-емоційного та етичного навчання (СЕЕН). Київ : МОН України, 2023.

6. Офіційний сайт КЗЗСО «Луцька гімназія № 12 Луцької міської ради». URL: <http://lutsk-school12.volyn.sch.in.ua/>

7. Платформа «Волонтерська платформа». Ресурси для залучення молоді до соціальних проєктів. URL: <https://volunteer.country/> (дата звернення: 22.03.2026).

Електронне науково-методичне видання

Громадянська освіта: 360°: навички для життя

Збірник матеріалів обласного науково-практичного семінару

Упорядник: О. П. Муляр

Публікується в авторській редакції

Технічний редактор Л. Гаврилюк
Верстка Т. Бегаль

Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти
(43006, вул. Винниченка, 31)

